

Katedra: Sociálních studií a Speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

ŠIKANA A AGRESIVITA U DOSPÍVAJÍCÍCH BULLYING AND AGGRESSION AMONG ADOLESCENTS

Bakalářská práce: 10-FP-KAT- KSS – 1035

Autor:

Josef Varga

Podpis:

.....

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
63	44	0	1	15	7

V Liberci dne: 29.4. 2011

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

pro (kandidát): Josef Varga
adresa: Lipová 91, 407 81 Lipová u Šluknova
studijní obor (kombinace): Speciální pedagogika pro vychovatele
Název BP: **Šikana a agresivita u dospívajících**
Název BP v angličtině: **Bullying and Aggression Among Adolescents**
Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.
Konzultant:
Termín odevzdání: duben 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 19. 3. 2010



děkan



vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

Josef Varga

Datum:

4.6.2010

Podpis:



Název BP: ŠIKANÁ A AGRESIVITA U DOSPÍVAJÍCÍCH

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Podpis: 

Cíl:

Zmapovat problematiku agresivity a šikany u klientů v zařízeních s nařízenou ústavní a ochranou výchovou.

Požadavky:

Formulace teoretických východisek, příprava průzkumů, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody:

Dotazník

Literatura:

FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Vybrané kapitoly ze sociální pedagogiky*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2003. 190 s. ISBN 80-7044-458-4.

PEŠATOVÁ, Ilona. *Vybrané kapitoly z etopedie, 1. díl Klasifikace a diagnostika poruch chování*. 2. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-087-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese : variabilita, a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-496-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

Čestné prohlášení

Název práce: Šikana a agresivita u dospívajících
Jméno a příjmení autora: Josef Varga
Osobní číslo: P08000155

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 29. 04. 2011

Josef Varga

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat za věcné připomínky, rady a zároveň celkové vedení této práce panu doc. PhDr. Bohumilu Stejskalovi, CSc.

Dále bych chtěl poděkovat řediteli Dětského domova v Lipové u Šluknova a zároveň mému kamarádovi PhDr. Mgr. Leošovi Moravcovi za pomoc a podporu při studiích.

Také bych chtěl poděkovat Bc. Karlu Broučkovi za umožnění vyplnění dotazníků k průzkumné části klienty z Dětského domova se školou v Jiříkově.

V neposlední řadě bych také chtěl poděkovat celé své rodině a především své manželce za trpělivost, pochopení a velikou podporu.

Název bakalářské práce: Šikana a agresivita u dospívajících

Název bakalářské práce: Bullying and Aggression Among Adolescents

Název bakalářské práce: Mobbing und Aggression bei Jugendlichen

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2010 – 2011

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Resumé:

Bakalářská práce se zabývá problematikou **agresivity a šikany u dospívajících** a vychází z odborné literatury řešící tuto problematiku. Jejím cílem bylo **zmapování problematiky agresivity a šikany u klientů v zařízeních s nařízenou ústavní a ochranou výchovou**. Jednalo se o zařízení ve Šluknovském výběžku – Dětský domov Lipová u Šluknova a Dětský domov se školou v Jiříkově. Velmi důležité bylo porovnání míry výskytu šikany v obou domovech a informovanosti jednotlivých respondentů v této oblasti. Práci tvoří dvě stěžejní oblasti. Jedná se o část teoretickou, která pomocí zpracování odborných zdrojů popisuje problematiku agresivity, šikany, dospívání a vysvětluje rozdíly mezi dětskými domovy a dětskými domovy se školou. Praktická část zjišťuje pomocí dotazníku a empirického výzkumu postoje, zkušenosti a znalosti padesáti klientů zařízení s nařízenou a uloženou ústavní výchovou v oblasti problematiky šikany a srovnává výsledky odpovědí respondentů jednotlivých zařízení. Smyslem práce dále bylo porovnání míry výskytu šikany v obou zařízeních. Výsledky vyústily v konkrétní navrhovaná opatření v oblasti prevence šikany a sociálně patologických jevů jako celku. Za největší přínos vzhledem k řešené problematice je možné považovat zjištění míry výskytu šikany, stupně informovanosti dětí z dětských domovů v oblasti šikany a další práce se zjištěnými výsledky při práci vychovatele v Dětském domově v Lipové.

Klíčová slova:

poruchy chování, agresivita, šikana, agresor, oběť, dospívání, dětský domov, dětský domov se školou, nařízená ústavní výchova, uložená ochranná výchova, dotazník, prevence, sociálně patologické jevy

Summary:

This thesis deals with **aggression and bullying in adolescents** and is based on the literature addressing this issue. Its aim was to analyze **the aggression and bullying of clients in facilities with the institutional and stored protected upbringing**. It is a facility in Šluknovský process - Children's Home in Lipová Šluknov and Children's Home and School in Jiříkov. Very important was to compare the extent of bullying in both homes and awareness of the respondents in this area. The work consists of two key areas. This is the theoretical part, that the compilation of expert sources describe the problems of aggression, bullying, maturation, and explains the differences between children's homes and orphanages in school. The practical part determined by a questionnaire and empirical research on attitudes, knowledge and experience with clients of fifty ordered institutional education and stored on the issue of bullying and compares the results of the responses of respondents in the device. The purpose of my thesis was to compare the extent of bullying in both devices. The results led to the proposed concrete measures to prevent bullying and socially pathological phenomena as a whole. The greatest benefit in relation to solving problems can be considered to measure the incidence of bullying, the degree of awareness of children's homes in the area of bullying and other work as recorded in the work of educators at the Children's Home in Lipová.

Keywords:

behavioral disorders, aggression, bullying, aggressor, victim, adolescence, children's homes, homes with school children, mandated institutional care, imposed protective education questionnaire, prevention, socially pathological phenomena

Zusammenfassung

Die Arbeit mit dem Thema Mobbing und Aggression bei Jugendlichen und bezogen auf die Literatur zu diesem Thema behandelt. Sein Ziel war es, die Aggression und Mobbing von Klienten in Einrichtungen mit den institutionellen und geschützt aufbewahrt Erziehung zu analysieren. Es ist eine Anlage in Šluknov Prozess - Kinderheim in Lipová Šluknov und Kinderheim und Schule in Jiříkov. Sehr wichtig war es, das Ausmaß von Mobbing in beiden Häusern und Wissen über Mobbing Befragten vergleichen. Die Arbeit bestand aus zwei Hauptbereiche. Dies war der theoretische Teil, dass die Zusammenstellung der Quellen Experte das Problem beschrieben von Aggression, Mobbing, Reifung, und erklären Sie die Unterschiede zwischen Kinderheime

und Waisenhäuser in der Schule. Praktische Hilfe eines Fragebogens, um herauszufinden seine Position, Erfahrung und Wissen von 50 Kunden mit dem Gerät bestellt und verhängte institutionelle Ausbildung in Fragen des Mobbing und verglichen die Ergebnisse der Antworten der einzelnen Geräte. Es war die Zwecke des Vergleichs der Inzidenzrate von Mobbing in beiden Geräten. Die Ergebnisse zeigten, und waren zu führen die vorgeschlagenen konkreten Maßnahmen zur Verhinderung von Mobbing und sozial pathologischen Erscheinungen als Ganzes. Auch die sensiblen Beurteilung durch die Lehrer. Der größte Nutzen in Bezug auf die Lösung von Problemen betrachtet werden kann, um das Auftreten von Mobbing und Belästigung am Wissen der Kinder aus Waisenhäusern und anderen Arbeiten als aufgenommen (Kinderheim Lipová) zu messen.

Stichwort:

Verhaltensstörungen, Aggression, Mobbing, Angreifer, Opfer, Jugend, Kinderheime, auferlegt Haushalte mit Schulkindern beauftragte institutionelle Pflege, Schutz Bildung Fragebogen, Prävention, sozial pathologischen Erscheinungen.

Seznam používaných zkratk.....	10
Úvod.....	11
1 Teoretické zpracování problematiky.....	13
1.1 Charakteristika poruch chování.....	13
1.1.1 Symptomy poruch chování.....	13
1.2 Vybrané vývojové poruchy chování.....	14
1.3 Antisociální chování.....	14
1.4 Agresivní poruchy chování.....	14
1.4.1 Vymezení agresivního chování (poruch).....	15
1.4.2 Příčiny vzniku agresivity.....	16
1.4.3 Tolerance společnosti k agresivitě.....	16
1.4.4 Varianty agresivního chování.....	16
1.4.5 Postoje k vlastnímu agresivnímu chování a jeho interpretace.....	17
1.4.6 Co je šikana.....	18
1.5 Období dospívání.....	32
1.5.1 Vnitřní dělení pubescence.....	33
1.6 Dětský domov a Dětský domov se školou.....	36
2 Praktické zpracování problematiky.....	38
2.1 Cíl praktické části a účel průzkumu.....	38
2.2 Stanovení předpokladů nebo otázek průzkumu.....	38
2.3 Použité metody.....	38
2.4 Popis zkoumaného vzorku.....	39
2.4.1 Popis zařízení a klientů Dětského domova v Lipové u Šluknova.....	39
2.4.2 Popis zařízení a klientů Dětského domova se školou Jiříkově.....	40
2.5 Získaná data a jejich interpretace.....	41
3 Závěr.....	57
4 Navrhované opatření (doporučení).....	59
5 Seznam použitých zdrojů.....	62
6 Seznam příloh.....	63
Přílohy	

Seznam používaných zkratk

Č.j.: číslo jednací

DD: dětský domov

DDŠ: dětský domov se školou

MKN: mezinárodní klasifikace nemocí

MŠMT: ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

tr.z.: trestní zákon

VÚ: výchovný ústav

Úvod

O tématice agresivity a šikany již bylo řečeno a publikováno mnoho. Ublíživání slabším, či handicapovaným je tak staré, jak lidstvo samo. Nicméně si myslíme, že staré přísloví „*Opakování je matka moudrosti*“ je velice výstižné a tudíž jsme si problematiku **Agresivity a šikany** vybrali jako téma své bakalářské práce.

Problematika agresivity a šikany je problém velice aktuální. Je nutné o něm intenzivně hovořit, upozorňovat na něj, nebagatelizovat jej, což někteří dospělí občas dělají a posilují tím jen pozici agresora, či agresorů. Neodkladně je důležité řešit i sebemenší náznak tohoto závadového chování. Co je však důležité, je šikanu oddělovat od běžných šarvátek a pošťuchování.

V práci se zabýváme agresivitou a šikanou u dospívajících v zařízeních nařízené a uložené ústavní výchovy.

V teoretické části uvádíme důležité termíny, o které se budeme opírat v praktickém zpracování této problematiky. Vysvětlíme klíčové pojmy jako poruchy chování, jejich symptomy a klasifikaci. Vymezíme agresivní poruchy chování, uvedeme také příčiny vzniku agresivity. Dále nastíníme toleranci společnosti k vlastní agresivitě, klasifikujeme varianty agresivního chování a vlastní postoje agresora k agresivnímu chování. Budeme se zabývat i problematikou šikany jako takové. Vysvětlíme, kdo je agresor a oběť, definujeme strukturu šikany dle Koláře a metody řešení šikany dle MŠMT. Pozornost budeme věnovat také charakteristice osobnosti pedagoga. Jelikož věkovou hranici dotazovaných jsme si stanovili na období dospívání, tak vymezíme i tuto věkovou hranici. V neposlední řadě vymezíme a tím i naznačíme rozdíly mezi dětským domovem (DD) a dětským domovem se školou (DDŠ).

Při praktickém zpracování problému, kdy jsme měli možnost pracovat nejen s dětmi z dětských domovů, ale i úspěšně spolupracovat s vychovateli, jsme si vytyčili cíl – ***Zmapovat problematiku agresivity a šikany u klientů v zařízeních s nařízenou ústavní a ochranou výchovou.*** Půjde nám o srovnání dvou zařízení ve Šluknovském výběžku. Porovnávali jsme tedy zařízení s nařízenou ústavní výchovou Dětský domov v Lipové u Šluknova a zařízení jak nařízenou, tak i uloženou ochranou ochrannou výchovou Dětský domov se školou v Jiříkově. Průzkum jsme prováděli metodou empirického výzkumu a metodou dotazníku. Velikost průzkumného vzorku respondentů byl padesát klientů ústavních zařízení (pro optimální porovnání dvacet pět z Lipové a dvacet pět z Jiříkova).

Předpoklady, které jsme si stanovili pro zpracování problematiky a které budeme chtít obhájit, jsou následující:

- Lze předpokládat, že přibližně 30% respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy se setkalo se šikanou nebo agresivními projevy.
- Lze předpokládat, že větší podíl respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy, kteří se setkali s agresivitou nebo šikanou bude z DDŠ, než-li z DD.
- Lze předpokládat, že přibližně 10% respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy se stalo obětí šikany.

1 Teoretické zpracování problematiky

1.1 Charakteristika poruch chování

Poruchy chování jsou charakterizovány opakujícími a trvalými projevy disociálního, agresivního a vzdorovitého chování, které trvá alespoň šest měsíců nebo déle. Důležitými faktory jsou agrese a narušená socializace (Dle MKN– 10 (Pešatová, 2006, s. 28).

1.1.1 Symptomy poruch chování

✓ Agrese k lidem a zvířatům:

- častá šikana, vyhrožování nebo zastrašování druhých,
- vyvolávání pranic, bitek,
- nadměrné rvačky,
- jako zbraně jsou použity předměty, které mohou těžce zranit druhé (např. cihly, nože, rozbité láhve aj.),
- projevy fyzické agrese a hrubosti ke zvířatům,
- při krádežích střety s obětí (např. loupežná přepadení),
- vydírání,
- vynucování si sexuální aktivity.

✓ Destrukce majetku a vlastnictví:

- zakládání ohně se záměrem vážného poškození,
- závažné ničení majetku druhých.
- **Nepoctivost nebo krádeže:**
- vloupání se do domů, budov a aut,
- opakované lhaní k získání prospěchu, výhody nebo k vyhnutí se povinnostem, závazkům,
- krádeže bez konfrontace s obětí (např. v samoobsluze),

- padělání peněz, listin aj.

✓ **Vážné násilné porušování pravidel před třináctým rokem:**

- opakované opouštění domova v noci i přes zákazy rodičů,
- útky z domova (nejméně dvakrát), toulky,
- opakované záškoláctví,
- velmi časté a intenzivní výbuchy zlosti,
- vzdorovité a provokativní chování,
- trvalá silná neposlušnost (Pešatová, 2006, s. 28, 29).

1.2 Vybrané vývojové poruchy chování

Pro vývojové poruchy chování jsou charakteristické spíše disociální projevy. Často souvisejí s negativním psychosociálním prostředím, s neuspokojivými vztahy v rodině se školním selháním. Mezi poruchy chování patří například lži, krádeže, útky a záškoláctví, vzdorovitost. **Také sem patří tyranizování slabších (šikana), krutost, trápení zvířat** (Fischer, Škoda, 2008, s. 133).

1.3 Antisociální chování

Uvědomované protispolečenské chování kriminálního charakteru, které zahrnuje veškeré protispolečenské jednání dané trestním řádem společnosti.

Chování které se ostře vymyká běžným sociálním normám a které směřuje k úmyslnému poškození společnosti (Pešatová, 2006, s. 36).

1.4 Agresivní poruchy chování

Porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s násilným omezováním základních práv ostatních. Agresivní jednání lze obvykle interpretovat jako prostředek k uspokojování potřeby (např. k získání něčeho nežádoucího nebo k sebeprosazení). Může být nevhodným prostředkem k dosažení obecně přijatelného cíle. Jindy je cíl agresivního jednání problematický (např. potřeba ovládat všechny děti ve třídě). Vzácněji jde o potřebu agresivního jednání, kdy je samo násilí cílem. Pak dítě uspokojuje např. týrání spolužáka (Vágnerová, 2000a, s. 283).

1.4.1 Vymezení agresivního chování (poruch)

Dnešní svět se stále častěji potýká s problémem dětské agresivity. Agresivní chování dětí a mládeže má téměř ve všech zemích, kde je tato problematika sledována vzestupný charakter. Mnoho výzkumů (ale i běžně uváděných statistických přehledů) potvrzuje několik nanejvýš závažných trendů v této oblasti:

- Stoupá počet projevů agresivního chování mezi dětmi a mládeží,
- Zvyšuje se brutalita agresorů,
- Snižuje se věk agresorů (dokonce směrem k mladšímu školnímu věku).

Není proto divu, že problematika prevence a řešení nežádoucích projevů agresivity u dětí a mládeže je v centru zájmu mnoha výzkumných týmů psychologů a speciálních pedagogů (Kolektiv autorů, 2003, s. 94).

Agresivní chování lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a narušující integritu živých bytostí i neživých objektů. Jde o symbolické nebo reálné omezování, poškozování a ničení. Agresivitu lze chápat jako sklon k takovému chování. Agrese označuje aktuální projev takového chování.

Agresivní chování je obvykle prostředkem, jak dosáhnout uspokojení, kterému stojí v cestě překážky. Je jedním z obranných mechanismů, který řeší problém útokem na překážku, resp. na zdroj ohrožení (případně na takový cíl, který se tak jeví). Agresivní jednání bývá stimulováno prožitkem hněvu, vzteku, který je spojen s uvědoměním zátěže (Vágnerová, 2000a, s. 266).

V případě agresivního chování je porušení společenské normy spojeno s omezováním základních práv druhých osob. Jedná se o nepřijatelný způsob vedoucí k uspokojení některé potřeby (materiální a seberealizace). Může se také jednat o bezohledný výběr prostředku, vedoucí k dosažení cíle, i společensky proklamovaného (otázky tzv. funkčního pojetí normy).

Agresivní chování může mít různé formy, motivy a projevy. K zvláště společensky nebezpečným jevům objevujícím se v prostředí školy (ale i v zájmových skupinách, na pracovišti, atd.) patří šikana. S projevy šikany se rovněž, můžeme setkat též v domácnostech, v rámci ústavní péče, v psychiatrických léčebnách (Fischer, Škoda, 2008, s. 137).

1.4.2 Příčiny vzniku agresivity

Člověk má vrozené dispozice k agresivnímu jednání. Avšak obdobně jako předpoklady k jiným vlastnostem a schopnostem nejsou vlohy k agresi u všech lidí stejné. Liší se v závislosti na historii a sociokulturní tradici populace, v níž byli v minulosti vlivem pozitivní selekce zvýhodňováni jedinci s určitými dispozicemi, a tím i jejich četnost v dalších generacích (úspěšní jedinci snáze přežili a měli více potomstva). Interindividuální rozdíly existují i v rámci jedné současné populační skupiny. Nejvíce lidí má průměrnou dávku předpokladů k agresivnímu chování (ve vztahu k normě této populace), zatímco extrémní varianty jsou vzácnější. Sklon k agresivnímu chování se rozvíjí učením, není tedy závislý jen na dědičnosti, ale i na vlivech prostředí. Lidská agresivita je projevem potenciálu, který se může učením zvyšovat. Děje se tak již v rodině, jednak pozitivním posilováním agresivních projevů dítěte (dítě si potvrzuje užitečnost agresivního chování – něco jím získalo a nikdo je za ně nepotrestal), a učením nápodobou (dítě dělá to, co vidí u ostatních lidí, zejména těch, kteří jsou pro ně významní (Vágnerová, 2000a, s. 266, 267)).

1.4.3 Tolerance společnosti k agresivitě

Tolerance společnosti k agresivitě a násilí se v průběhu času mění. Vliv médií, v nichž se zvyšuje nabídka násilností, lze považovat za jednoznačně nepříznivý. Navzdory jednoduchosti rozlišení reality a symbolické formy se násilí postupně stává součástí běžné zkušenosti (děje se tak dokonce i tehdy, nejde-li o násilí skutečné) a začne být považováno za normální jev. Může se tak setřít rozdíl mezi dobrem a zlem, lidé si přestanou být jisti, co je přijatelné, a co už nikoli. Riziko mediálních příběhů je i v tom, že se často chová násilně kladný hrdina. S ním se snadno ztotožní zejména nezralí a nevyrovnaní jedinci, kteří se pak budou chovat stejně násilně a ještě si budou myslet, jak dobře jednají. Riziko, že si společnost na násilí zvykne a agresivita se stane součástí obecné normy, je větší. Agresivní projev se může stát normou kdekoliv (např. v rodině, v adolescentní partě apod.), i když v těchto případech není jeho vliv generalizovaný tak, jako když je prezentován masovými médii (Vágnerová, 2000a, s. 267, 268).

1.4.4 Varianty agresivního chování

Reakce na neuspokojení různých potřeb – Tendence reagovat agresivně se zvyšuje, pokud člověk v některé oblasti silně strádá nebo má pocit, že nepříznivá situace trvá už příliš dlouho. Agresivní jednání může fungovat; přinejmenším jako prostředek

k odreagování, když už člověk nebyl ve svém usilování úspěšný. Kdy k pocitu strádání dojde, nelze předem přesně určit: tolerance k zátěži je individuální.

V průběhu života se vytváří určitá rovnováha mezi potřebou sociálních kontaktů a potřebou bezpečí. Pocit bezpečí může být ohrožen nadměrnou sociální stimulací.

Agresivitu zvyšuje omezení osobního teritoria. To může být vymezeno prostorově (např. pokoj, skříň nebo zásuvky, které patří jednomu člověku), ale i časově dobou, kdy jedinec není nikým rušen. Člověk má tendenci členit lidi kolem sebe na jedince blízké, tj. přátelské, a cizí, kteří jsou v nejlepším případě akceptováni neutrálně. Má obecný sklon nedůvěřovat odlišnosti a řešit problém potenciálního ohrožení zvýšenou pohotovostí k agresivnímu jednání (zaměřenému samozřejmě proti „cizím“).

Relativně tolerovanou je **agrese užitá v obraně**. Člověk při obraně důležitých hodnot užívá násilí. Jde opět o situaci, v níž by mu hrozilo strádání. Impulzem k agresivním projevům je strach ze ztráty, ale může jím být i vztek a rozhořčení nad nehorázností útočníka

Podobným typem násilí je **pomsta**. Zde však nejde o obranu, která by byla zaměřena na odvrácení nebezpečí. Zde se už něco zlého stalo a žádný další akt tuto skutečnost nezmění. Může ale změnit pocity poškozeného, jeho sebeúctu, protože vyrovnává vzniklou křivdu symbolicky.

Agrese může fungovat jako kompenzace, tj. jako zdroj náhradního uspokojení, např. v oblasti potřeby seberealizace, citová akceptace apod. E. Fromm takovou agresi definuje jako náhražku za produktivní činnost či uspokojivý vztah. Takto by bylo možné vysvětlit podivné chování, které násilníkovi zdánlivě nic nepřináší (např. vandalismus, nemotivované násilí na zcela cizích lidech atd.). Člověk potřebuje něco dokázat, chce, aby po něm něco zbylo jako důkaz existence. Násilí a ničení je jedním ze způsobů fiktivního ovládnutí světa, který má za cíl potvrdit hodnotu vlastní osobnosti, když už toho nejde dosáhnout jinak (Vágnerová, 2000a, s. 269, 271).

1.4.5 Postoje k vlastnímu agresivnímu chování a jeho interpretace

Člověk je většinou schopen svoje chování ovládat, a proto může vlastní sklon k agresivitě potlačovat. To je ovšem vázáno na přijetí určitých norem a ochotě se podle nich řídit. Schopnost sebeovládání může být oslabena, např. nastřádanou zátěží vnějších vlivů, somatickou chorobou, organickým postižením mozku apod. K agresivnímu jednání

dojde v důsledku selhání v oblasti autoregulace. Člověk se neovládne a jedná v rozporu s vlastními motivy i přijatými sociálními normami. Jde o situace, kdy se člověk „sám takto chovat nechtěl“, ale přesto nakonec tak jednal a jedná. Svoje chování pak lidé obvykle nějak ospravedlňují. Potřebují si uchovat pozitivní sebehodnocení a vyhnout se, pokud možno, pocitům viny. Správně by mělo být jejich chování odsouzeno a hříšník by se za ně měl stydět nebo se cítit vinen. Člověku se však nechce přijmout fakt, že se on sám choval špatně, a proto tuto skutečnost popírá či zkresluje. Je jisté, že se tímto způsobem nežádoucí chování spíše fixuje. Člověk si zvykne, že své přestupky nakonec vždycky nějak zdůvodní, a nemá větší důvod usilovat o změnu, pokud nebudou spojeny s citelnou vnější sankcí.

Způsobů omluvy vlastního nežádoucího chování je mnoho. Nejčastěji jde o racionalizaci, kdy člověk interpretuje vlastní čin tak, aby jej mohl morálně ospravedlnit (Vágnerová, 2000a, s. 269, 271).

1.4.6 Co je šikana

Jednou z nejrozšířenějších a zároveň nejzávažnějších forem dětské agresivity je šikana. Již dávno neplatí mýtus, že šikana je doménou armády, nápravně – výchovných zařízení pro výkon trestu odnětí svobody či výchovných ústavů. S chováním, které označujeme jako šikanování se můžeme setkat ve školských zařízeních (šikana v tomto prostředí se též někdy označuje anglickým ekvivalentem **bullying**), stále častěji jsou odhalovány případy šikany, jejímiž pachatelé jsou spolupracovníci v zaměstnání (**mobbing**) a především pak nadřízení (**bossing**). S projevy šikany se však můžeme setkat též v domácnostech (**domestic violence**), v zájmových skupinách sportovních oddílech, ústavech sociální péče, zařízeních pro seniory, psychiatrických léčebnách, ve vztazích mezi majiteli domů a nájemníky i mezi sousedy apod. (Kolektiv autorů, 2003, s. 94).

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů, například vůči podřízeným nebo vůči občanům, od nichž šikanující úředníci zbytečně vyžadují nová a nová potvrzení a razítka, nechávají je pro nic za nic čekat atd. (Říčan, 1995, s. 25).

Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit (Vágnerová, 2000a, s. 283).

Říčan (1995, s. 26) uvádí definici britských badatelů: *Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně vybavených soupeřů.*

Šikanování lze vymezit jako jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat druhého, případně skupinu druhých osob. Jedná se o cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině druhých, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit (Fischer, Škoda, 2008, s. 138).

Šikana je závažnou agresivní poruchou chování nejenom dětského věku. Je významné, že bezmocnost a slabost oběti agresivní jednání nejen stimuluje, ale i posiluje. Chování, v němž se objevují prvky šikany, lze sledovat už ve středním školním věku, tj. v době, kdy se třída transformuje na strukturovanou skupinu, která má své normy a hierarchizované role. Skupina je schopna alespoň krátkodobě organizovaně jednat, a prosazovat tak svou nově objevenou sílu. Mnohdy si svou moc dokazuje právě ve vztahu k odlišným a slabým členům.

V dětské skupině existuje značný tlak na konformitu, který je posilován potřebou vytvářet jednolitou tlupu, kde jsou všichni členové stejní, případně hodně podobní. Děti staršího věku mají již dost fyzické síly, již potvrzují svůj status ve skupině – zejména chlapci. Problémem se na této úrovni zralosti stává nedostatek ovládání různých silových projevů a pocitu moci, který z nich vyplývá. Riziko se zvyšuje tam, kde byly již dříve zřejmé sklony či návyk jednat agresivně, nebo když dítě nezná či neovládá jiný způsob, jak by se prosadilo. Šikana má s věkem stoupající tendenci (v 8. ročníku bylo takových projevů dvakrát více než ve 4. ročníku). Má většinou charakter fyzického násilí (36 %) nebo vydírání (20 %). Velmi významným a alarmujícím zjištěním je fakt, že k šikaně dochází nejčastěji přímo ve škole (ve třídě v 33 %, na chodbě nebo WC v 32 % (Vágnerová, 2000a, s. 283, 284).

Známky šikany:

Přímé známky šikany

1. Posměch: posměšné poznámky na adresu dítěte, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je dané dítě konkrétní přezdívkou nebo „legrací“ apod. zranitelné.
2. Kritika dítěte, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, případně pohrdavým tónem.
3. Příkazy, které dítě dostává od jiných dětí, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim dítě podřizuje.
4. Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
5. Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout (menší dítě někdy s pláčem).

Nepřímé známky šikany

1. Dítě je o přestávkách často samo, ostatní o ně nejeví zájem, nemá kamarády.
2. Při týmových sportech bývá dítě voleno do mužstva mezi posledními.
3. O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
4. Má-li dítě promluvit před třídou, je nejisté ustrašené.
5. Působí smutně až depresivně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
6. Zhoršuje se jeho školní prospěch, někdy náhle.
7. Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
8. Zašpiněný nebo poškozený oděv.
9. Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které dítě nedovede uspokojivě vysvětlit.

(Pozor zejména na děti nově zařazené do třídy, přízpůsobovací konflikty nejsou vzácností!) (Říčan, 1995, s. 49).

Novým neméně nebezpečným způsobem šikanování je **Kyberšikana**

Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků. Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližují takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit

Kyberšikana je například:

- hanlivé a urážlivé zprávy prostřednictvím SMS, MMS nebo internetu
- zesměšňující nebo ponižující obrázky či videa posílané e-mailem nebo

vyvěšené na webové stránce

- webové stránky, blogy s cílem zesměšnit někoho
- obtěžování prostřednictvím ICQ, SKYPE, ...
- zesměšňování prostřednictvím komunitních sítí
- zneužití identity oběti rozesíláním různých zpráv jejím jménem

(Minimalizace šikany, 2011).

1.4.6.1 Kdo je agresor a kdo je oběť

Šikanující **agresor** je obvykle fyzicky zdatný a silný, ale neukázněný, s potřebou se předvádět a dokazovat svou převahu nad ostatními, bývá necitlivý a bezohledný. Nemívá dostatečně vyvinuté svědomí a za své chování se necítí vinen.

Má zvýrazněnou potřebu sebeprosazení, kterou buď nemůže uspokojit v jiné oblasti z důvodu omezených schopností, nebo má návyk řešit všechno násilím. Bývá spíše podprůměrným, méně úspěšným žákem. Tendence k agresi je spojena s podezíravostí vůči okolí. Jedinec projikuje do ostatních svoje vlastní postoje a sklony ubližovat druhým: podezírá je z toho, co má tendenci dělat sám. Zpravidla se projevuje agresivně již od raného věku, a to generalizovaně. V jeho chování je zjevný nedostatek citlivosti a ohledu k ostatním (Vágnerová, 2000a, s. 284).

Agresor si šikanou "kompenzuje mindrák", že je navenek tvrdý právě proto, že trpí pocity méněcennosti, závidí svým druhům úspěchy ve školní práci, že se cítí nešťastný a lze mu pomoci, jestliže porozumíme právě této nebo nějaké jiné jeho skryté bolesti. Pro agresora je typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Agresivita se vytváří už v předškolním věku. Určitou roli hrají temperamentové dispozice, zejména vznětlivost a impulsivita. Rodiče agresorů zásadně popírají, že by jejich dítě bylo schopno mučit spolužáka a libovat si v tom. Při setkání s agresory bylo vždy zarážející, že tito mladí lidé neměli žádné vědomé pocity viny, netrápili se skutečností, že někomu ublížili,

a zasloužený trest vnímali jako křivdu. Těmto jedincům chyběl jakýkoliv náhled na nemorálnost jejich jednání. Základním zdrojem morální slepoty agresorů je jejich sobeckost a egocentričnost. Považují se za střed světa a z tohoto titulu si upravují mravní normy podle svých potřeb. Úcta k člověku je jim cizí a porozumět utrpení a bolesti bližního je nad jejich možností (Kolář, 2001, s. 73, 76).

Typy iniciátorů šikanování

1. typ – hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energickým přetlakem, kázeňskými problémy,

2. typ – slušný, kultivovaný, sevřený, zvýšeně úzkostlivý, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu,

3. typ – srandista, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídká oblíbený (Kolář, 2001, s. 86, 87).

Šikanovaná oběť má často nějaký handicap. Bývají to tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Jsou obvykle fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo jinak nápadného zevnějšku. Důvodem k šikaně se stává příslušnost k nižší sociální vrstvě, rasová odlišnost apod. Tyto děti nemívají dobrý sociální status, často jde o samotáře, které ostatní považují za nesympatické a „divné“. Nebývají sociálně zdatné: neumějí navazovat kontakt, bývají málomluvné a pasivní. Jejich školní prospěch zde nehraje významnější roli (Vágnerová, 2000a, s. 285).

Obětí šikany se může stát prakticky kdokoli. Šikana hrozí například dítěti, které přijde jako nové do sehraného kolektivu. Není ani vzácností, že se dítě stane předmětem nepřátelství skupiny pro nějakou svou přednost. Může to být dítě s velmi dobrým vztahem k některému učiteli. Častěji se však děti stávají terčem tohoto druhu agrese pro nějaký handicap. Nejjednodušší a nejlogičtější riziko spočívá v tělesné slabosti a neobratnosti oběti při fyzickém střetnutí. Zkoumalo se, jakou roli hraje viditelná odlišnost dítěte, nápadnosti v jeho zjevu, jako jsou zrzavé vlasy, obezita, vzhledová vada apod. Vysvětlení je v tom, že téměř každý člověk se v něčem od ostatních liší a lze si to vzít jako záminkou šikany – což právě agresori dělají. Pohrdání skupiny vedoucí k šikaně může postihnout i dítě ze sociálně slabé rodiny, jehož rodiče nemají na oblečení, v němž by dítě bylo „podle módy“, ani na přiměřené kapesné. Rasová odlišnost, především barva pleti, je v šikaně samozřejmě důležitým faktorem. Obětí se snadno stává outsider třídy, dítě

osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružovat, dítě s protivným chováním atp. Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou současně agresory. Zúčastňují se, zvláště ve skupině, šikanování jiných dětí (Kolář, 2001, s. 87, 89).

Prognóza agresorů a obětí

Dětsí agresori se v posledních ročnících základní školy často zhoršují v prospěchu a stávají se členy pochybných part. Hůře využívají svých schopností, v dospělosti mají mnohem více konfliktů se zákonem než ostatní děti. Lze se domnívat, že dokážeme-li zastavit jejich agresi v dětském věku, snížíme riziko jejich kriminalizace v dospělosti. Dopustíme-li naopak, aby získaly zkušenost, že se krutost vyplácí, jejich agresivita bezpochyby poroste.

Šikanující děvčata se podle výsledků výzkumu nedostávají do konfliktu se zákonem častěji než ostatní, zjistilo se však, že bývají krutá k vlastním dětem.

Utrpení obětí dříve nebo později skončí. V dospělosti šikaně obvykle uniknou, protože na rozdíl od školních let mají možnost vybrat si prostředí, ve kterém se budou pohybovat. Na jejich osobnosti však zůstávají – zejména jestliže byly šikanovány dlouho a těžce – jizvy v podobě sklonu k depresi a k pochybám o sobě samém, k pocitům méněcennosti. Nikdo jim také nenahradí šťastné dětství, které mohly prožít, stejně jako poznání a zkušenosti, které by získaly za příznivějších podmínek (Říčan, 1995, s. 38).

1.4.6.2 Vztah mezi šikanou a věkem

Podle dotazníku s věkem ubývá obětí, nikoli však agresorů. To platí pro základní školu. Pro střední a učňovské školy nejsou k dispozici statistické údaje a většinou ani jiné informace získané výzkumem. Ze zkušeností učitelů a psychologů soudíme, že na středních školách je přímé šikany málo, na učňovských podstatně více. Ohroženy jsou zvláště internáty (podobně jako **dětské domovy**, zejména ovšem „**past'áky**“ (Říčan, 1995, s. 16).

1.4.6.3 Struktura vývoje šikany

Dle **Koláře** (2001, s. 36 – 43) strukturuje vývoj šikany celé skupiny do 5 stádií:

První stádium:

Zrod ostrakismu – zárodečný stupeň šikanování. Šikanování se může projevit v jakékoliv skupině. Iniciátoři šikanování jsou obyčejné děti, nikoliv nějakí sadisté. Obětí je pak nějaký outsider.

Druhé stádium:

Fyzická agrese a přitvrzování manipulace. V případě, kdy stoupá ve skupině napětí, slouží oběti agresorům jako ventil. Spolužáci si na nich odreagovávají své nepříjemné pocity. Nebezpečné jsou i situace, kdy se v jedné třídě sejde několik agresivních dětí, které v rámci své přirozenosti používají násilí na druhých od samého začátku a to pro uspokojování svých potřeb.

Třetí stádium:

Klíčový moment – vytvoření jádra. Ve větší skupině se pak často utvoří menší skupinka agresorů, tzv. úderné jádro – ti spolu začnou spolupracovat a šikanovat nejvhodnější oběti, tj. nejslabší jedince ve skupině.

Čtvrté stádium:

Většina přijímá normy agresorů. Jestliže nestojí ve skupině proti agresorům nějaká férová podskupina, činnost jádra agresorů bez odporu pokračuje. Normy agresorů-tyranů jsou přijaty a většinou se pak stávají ve skupině nepsaným zákonem pro všechny.

Páté stádium:

Totalita neboli dokonalá šikana. Normy jsou buď všemi, nebo většinou respektovány nebo přijaty. V tomto bodě se už odehrává šikana na plné čáře, skupina má své agresory a své oběti.

1.4.6.4 Osm druhů šikanování a příklady jejich projevů

Tabulka 1: Osm druhů šikanování (Doubrava, 2006, s. 13)

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věší, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů.)
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků.)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídající na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

1.4.6.5 Jak může pomoci učitel

- Nejříve by měl učinit preventivní opatření v tom, že na každém žákovi se bude snažit najít něco pozitivního a ocení ho za to i před třídou. Děti tak uvidí, že to sice Frantovi nejde v tělocviku, ale je dobrý zase v matematice.
- Pedagog by měl v dětech vzbuzovat povědomí, že každý jsme nějaký, máme své klady a zápory.
- Neměl by přilévat do ohně a nahrávat šikaně tím, bude rozdíly mezi dětmi podporovat.
- Jde o spolupráci, ne vymezovat se proti ostatním.

Pokud se šikana stane skutečností:

Pedagog by měl problém konzultovat s výchovným poradcem event. s psychologem z pedagogicko - psychologické poradny (dále PPP).

Rozhodně není dobré jako první konfrontovat oběť s agresorem – základní chyba, jelikož agresor samozřejmě zatluče a poté to má oběť ještě těžší.

V první řadě vyslechnout svědky.

Spolupracovat s celou třídou, aby ustala nejen šikana, ale aby se zlepšily i vztahy mezi žáky ve třídě a podhoubí pro šikanu se zničilo.

Důležitá je prevence a proškolení pedagogických pracovníků v co nejvyšší míře, aby pedagog byl schopen rozeznat šikanu již v zárodku (La Sala, 2006, s. 9).

1.4.6.6 Jak by se měla chovat osobnost pedagoga

- ✓ Schopnost vytvářet kolem sebe pohodové prostředí bez napětí a konfliktů, poskytující žákům bezpečí, ochranu a náklonnost.
- ✓ Dávat najevo, že mu na třídě záleží, že se raduje z každého úspěchu svých žáků a že ho mrzí jejich nezdar, neúspěch či provinění.
- ✓ Vnímat varovné signály, naslouchat všem projevům, ze kterých lze odvodit poznatky o sociálních vztazích mezi žáky.
- ✓ Vedle náročnosti vyjadřovat i laskavost a zájem o každé dítě. Nikdy neprojevat nepřátelství vůči kterémukoliv žákovi. I když učitel užije trestu, musí žák v podtextu

pociťovat aspekt pomoci („*Nerad tě trestám, ale ty brzy zapomínáš a mohlo by tě napadnout ještě něco horšího...*“).

- ✓ Být ke všem stejně spravedlivý a neustále se kontrolovat, zda ke všem dětem stejně přistupuje. Zda je např. stejně oslovuje (zda někoho jménem a jiného příjmením), zda stejně často všechny vyvolává a stejně s nimi komunikuje, i když mu nejsou někteří sympatičtí (nelze to zcela vyloučit, neboť učitel má také právo na určité subjektivní pocity. Ale měl by si jich být vědom). Pokud zachytí signál, že si na někoho údajně „zasedl“, nebude bouřlivě protestovat, ale zamýšlí se a snaží se přijít na to, čím mohl takovému nařčení zavdat příčinu.
- ✓ Být schopný zvládnout každou výchovnou situaci. V konfliktu se žákem mu nemůže jít o prestiž či vítězství, ale o spravedlivé řešení a co nejrychlejší ukončení. Rozhodně nepřipustit stupňující se napětí. Nelze-li střet dořešit, tak je třeba alespoň dosáhnout přerušení (aby se žák zklidnil). Nezvládnutý konflikt může totiž vyvrcholit hrubou urážkou nebo i fyzickým napadením učitele (a co potom?). K tomu by nemělo nikdy dojít, neboť dobrý učitel musí dokázat předvídat vývoj výchovné situace.
- ✓ Vnitřně se neurážet pro naivní nebo nesprávný názor a postoj žáka a nesrovnávat se s ním (žák není vysokoškolsky vzdělaný jako pedagog, nemá dostatek životních zkušeností, má právo se mýlit a vyjadřovat zcela laický názor).
- ✓ Nepohoršovat se při jednání s rodiči. Zpravidla jde opět o partnery bez pedagogického vzdělání. Musí umět tolerovat jejich některé neobjektivní názory.
- ✓ Vždyť matka má právo své dítě bezmezně zahrnovat láskou, odpouštět mu chyby, pokládat je za lepší než skutečně je.
- ✓ Umět rozeznat, kdy projevy žáků nemíří proti jeho osobě a nemají za cíl ho urážet. Takové projevy mohou být např. důsledkem věkových zvláštností (např. adolescent mluví příliš nahlas nebo vulgárně, aby si ho okolí všimlo).
- ✓ Mohou to být např. i módní výstřelky dívek, které však nejsou provokací vůči věku paní učitelky, a proto nemá cenu se jimi trápit.
- ✓ Strategicky vést třídu. Poskytovat pomoc a podporu slabším a potenciálně ohroženým jedincům. Posilovat je povzbuzením, pochvalou (avšak zaslouženou, když jim byla dána příležitost úspěšně splnitelného úkolu), zvyšovat jejich sebevědomí a prestiž ve třídě např. pověřováním je drobnými funkcemi a úkoly.
- ✓ Neustále navozovat ve třídě atmosféru vzájemné sounáležitosti a důvěry a posilovat pozitivní chování a veřejné mínění třídy.

- ✓ Umět zvládat hněv (na nějž má také někdy právo) vůči záměrně páchanému špatnému činu. Hněv však musí zaměřit vůči těm žákům, kteří se provinili, měl by směřovat k nápravě situace, nikoliv k pomstě či ublížení viníkům, a měla by být neustále kontrolována jeho míra a doba trvání, aby nebyl směšný.
- ✓ Trpělivě cvičit se žáky sociální dovednosti bezproblémově komunikovat (někteří jedinci, pokud je tomu rodina nenaučila, neumějí užívat pojmy „prosím“, „děkuji“, neumějí vyjádřit přání slovy „buď tak laskav“, „udělalo by mi radost“, „prosím o laskavost“ a při prvním kontaktu působí dojmem, že se chtějí hádat) (Říčan a spol., 2009, s. 39, 40).

1.4.6.7 Základní body krizového scénáře

1. **Zmapování rizikových míst ve škole** (WC – zejména chlapecká, sklepy, zákoutí školní budovy, zákoutí okolo školy, riziková místa z hlediska dívek a žen apod.).
2. **Zmapování důležitých míst při dozorech** (nepřehledné úseky chodeb, jídelna apod.).
3. **Výběr a proškolení zaměstnanců školy**, kteří jsou schopni pracovat pod velkým stresem, aniž by byli paralyzováni vzniklou situací.
4. **Zpracování logistiky získání informací**, jejich vyhodnocení a co nejefektivnější využití.
5. **Zpracování písemných podkladů a „návodů“ jak se v situaci šikany chovat** (formulace v odrážkách nebo v holých větách, psané velkým písmem pro případ, že lidé ve stresu nenajdou své brýle).
6. **Zpracování informačních kanálů** (na které číslo volat jako první, kam volat, když se na předchozí číslo nedovolám apod.).
7. Cvičení podle krizového scénáře a jeho doladění na základě poznatků ze cvičení (Doubava, 2006, s. 13).

1.4.6.8 Metody řešení šikanování

Dále zmíníme metody řešení šikanování dle **vyhlášky Ministerstva mládeže a tělovýchovy** – Čj.: 28 275/2000-22 –MŠMT – článek – 4.

- ✓ Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.
- ✓ Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:
 - a) Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
 - b) Nalezení vhodných svědků.
 - c) Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
 - d) 4. Zajištění ochrany obětím.
 - e) Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.
- ✓ Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, tzv. „školního lynčování“ je nutný následující postup:
 - a) Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.
 - b) Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.
 - c) Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
 - d) Pokračující pomoc a podpora oběti.
 - e) Nahlášení policii.
 - f) Vlastní vyšetřování.
- ✓ Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.) (Metodický pokyn., 2008).

1.4.6.9 Prevence šikany a jiných sociálně patologických jevů

- **Primární**, kterou lze charakterizovat jako **aktivity zaměřené proti vzniku poruchy chování**. Cílem je obecně pomáhat zvyšovat sociální způsobilost, posilovat orientaci v mezilidských vztazích, zvyšovat schopnosti řešit adekvátním způsobem různé konflikty a náročné situace, vytvářet příznivou situaci pro pozitivní seberealizaci. Její těžiště spočívá v rodinách, školách dalších organizací mimoškolního charakteru (kluby, domy dětí a mládeže, sportovní a zájmové kroužky).
- **Sekundární**, která se zabývá rizikovými jedinci a skupinami osob, u nichž je předpoklad nežádoucího jednání a výskytu sociálně patologických jevů. **Cílem je včasné vyhledání problémů a jejich řešení**. Tato forma je zaměřena i na potencionálně ohrožené jedince. K sekundární prevenci jsou zřizována **střediska výchovné péče (SVP)** pro děti a mládež, která poskytují kromě ambulantní a internátní péče i poradenské služby. Dále jsou to různé speciální programy a aktivity jako například Peer programy, Programy v přírodě (Outward Bound School), Dobrovolnická pomoc, projekt LATA, apod.
- **Terciální**, spočívající v úsilí o zmírnění dopadu na osobu, v dosažení korekce v nežádoucích způsobech chování, v nasměrování chování do sociálně přijatelných struktur. Ta je již realizována ve specializovaných zařízeních pro ochranu výchovu (ústavy výchovné péče, věznice) (Fischer, Škoda, 2008, s. 139).

1.4.6.10 Program proti šikanování

Úkolem programu je, co nejdříve detekovat a účinně léčit případné onemocnění. Na vypracování a schválení programu se podílí všichni pracovníci školy. Za významné součásti takového programu, jenž má charakter sekundární prevence, považujeme:

- přítomnost specialisty pro prevenci šikanování;
- domluvu pedagogů, jak postupovat při řešení šikanování;
- depistážní šetření výskytu šikanování;
- režim proti šikanování (zahrnuje mimo jiné účinné dozory učitelů o přestávkách, na obědě; školní řád zahrnující „živá“ pravidla proti šikanování, školní schránka apod.);
- vhodný způsob seznámení rodičů s nekompromisním bojem školy proti šikaně (například prostřednictvím rodičovských workshopů, seznámení s písemnou

podobou programu, pomocí informativního dopisu – inspiraci, užitečný je i informační leták pro rodiče (Kolář, 2001, s. 190).

1.4.6.11 Šikana s přispěním kantora

Vztahy ve třídě, posmívání a také stále větší ekonomické rozdíly mezi dětmi, to jsou také problémy, s nimiž se školáci svěřují. Mnohé z nich pak bohužel ústí v šikanu. Děti si přitom stěžují, že se původně pokoušely svěřit pedagogům, ale ti jim nepomohli – řekli, ať si to vyřídí sami mezi sebou.

Děsivá je doba, po kterou jsou děti schopné jiné dítě terorizovat, někdy to trvá i několik let. Dítě se přitom i svěří, ale pomoci od učitelů se nedočká. Na mnoha školách problém zlehčují. Učitelé to často zjednodušují do toho, že je to takové dětské „kočkování.“ Výzkumy přitom potvrzují, že šikana dětí může postihnout na celý život, kdy pak v řadě situací selhávají. Často se i podle informací dětí svezou i učitelé po žákovi, jemuž se ostatní posmívají. „Vědí, že pokud udělají pár trefných vtípků, celá třída se tomu zasměje, a oni tak získají body. Pro žáka je to ale ještě hrozivější, že autorita pedagoga nejen nezasahuje, ale je navíc na straně agresorů“ (La Sala, 2006, s. 9).

1.4.6.12 Skutkové podstaty trestných činů

Šikana může naplnit skutkovou podstatu řady trestných činů:

Vydírání (§ 235 tr.z.)

Poškozený (oběť) je pod pohrůzkou násilí nebo násilím nucen k nějakému úkonu („Donesesh peníze nebo tě zmlátíme“, „Udělej padesát kliků nebo ti zlomím ruku“, „Lehni si na zem, nebo tě příště zkopu ještě víc.“).

Omezování osobní svobody (§ 231 tr.z.)

Bránění ve volném pohybu (přivazování k topení, k židli, zavírání na záchodě apod.).

Útisk (§ 237 tr.z.)

Pokud někdo jiného nutí, zneužívaje přitom jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl.

Ublížení na zdraví (§ 221 tr.z.)

Loupež (§ 234 tr.z.)

Násilné jednání s úmyslem zmocnit se věcí oběti.

Krádež (§ 247 tr.z.)

Neoprávněné užívání cizí věci (§ 249 tr.z.)

Poškození cizí věci (§ 257 tr.z.)

Ničení oblečení, osobních věcí apod.

Pohlavní zneužívání, znásilnění (§ 242, 241 tr.z.)

Projevy sexuálního šikanování.

Kuplířství (§ 204 tr.z.)

Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci (§ 196, 197 tr.z.)

Hanobení národa rasy a přesvědčení (§ 198 tr.z.)

Pomluva (§ 206 tr.z.)

Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (§ 260 tr.z.)

Vražda (§ 219 tr.z.) (Nadace 02, 2008, s. 18, 19).

1.5 Období dospívání

Období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí. Začíná přibližně v 11 letech a končí dosažením dospělosti ve 20 letech. Toto období je označováno jako pubescence. Dochází v něm ke komplexní proměně všech složek osobnosti dospívajícího. Nejvýraznější je tělesné dospívání, spojené s pohlavním dozráváním. V souvislosti s ním se mění zevnějšek dospívajícího a stává se podnětem ke korekci sebepojetí.

V rámci celkového vývoje dochází i ke změně způsobu myšlení, dospívající je schopen uvažovat abstraktně, např. o různých alternativách, které zatím reálně nenastaly. Pubescent se začíná osamostatňovat z vázanosti na rodiče, značný význam pro něho mají vrstevníci, s nimiž se ve větší míře ztotožňuje. Zakončuje povinnou školní docházku a volí si svoje budoucí povolání, které bude spoluurčovat i jeho sociální postavení. Získává první zkušenosti s počátky partnerských vztahů, dospívání je dobou prvních lásek. Mnohé

změny jsou primárně podmíněny biologicky, ale významně je ovlivňují i psychické a sociální faktory, které jsou ve vzájemné interakci (Vágnerová, 2000b, s. 209).

1.5.1 Vnitřní dělení pubescence

Vzhledem k tomu, že v tomto přechodném – tranzitním období mezi dětstvím a dospělostí je velký časový rozdíl, bývá toto období dále vnitřně členěno.

1.5.1.1 Období pubescence

- Fáze prepuberty (rané dorostenectví)

U dívek obvykle od 10 do 12,5 let, u chlapců 11,5 až 13 let.

Začíná objevením prvních sekundárních znaků a končí zahájením činnosti pohlavních žláz (menarché) u dívek. Někteří psychologové označují tuto tzv. předpubertu názvem střední školní věk. Shodují se však v charakteristice hlavních změn – první vnější znaky dospívání, celková změna tělesných proporcí (růst trupu a končetin při pomalém zvyšování váhy). Způsobuje tak typickou vytáhlost dětí.

- Fáze vlastní puberty (střední dorostenectví)

U dívek přibližně od 12,5 roku do 15 let, u chlapců mezi 13. až 16. rokem.

Jde o etapu po dokončení prepuberty, která trvá do dosažení reprodukční schopnosti. Obvykle jeden až dva roky po zahájení činnosti pohlavních žláz. Někteří psychologové toto období nazývají starší školní věk. Příznačné jsou v této fázi tendence k vyrovnávání tělesných proporcí a dotváření podoby obličeje. Zvláštnost tohoto období se projevuje i v řečovém názvu dětí v tomto věku („žáby“, „výrostci“ (Kovaříková, Heřmanová, 2000, s. 30).

1.5.1.2 Období adolescence

Bývá označováno též jako pozdní dorostenectví. V tomto věku nejsou již tak nápadné somatické změny, ani extrémní výkyvy ve fyziologických funkcích. Toto období je možno ohraničit zhruba věkem od 15 do 20 či 22 let.

Dále můžeme rozlišit fázi adolescence:

- Rané (15 – 18 let)

- Pozdní (18 – 21 či 22 let)

V podstatě se jedná o postpubertu. Jedinci v této vývojové fázi bývají v mluvě označovány jako „mladiství“ či „dorost“, německy „Jugendalter“, rusky „podrostok“ či anglicky „teenagers“.

Celé období dospívání spojuje svět dětství a dospělost. U děvčat se fyziologická i psychická puberta projevuje jako proces uzavřenější, soustředěný na poměrně kratší věkový interval než u chlapců. Chlapecké dospívání je procesuálně difúznější, roztržštěnější a také časově obsáhlejší. Sociální vyspělost následuje vyspělost somatického a psychického vývoje, která je dosahována dříve. Složitost komplexní vývojové vyspělosti naznačují případy mladých lidí, kde se hranice dospělosti diferencují o 3 či více let. Souvisí to samozřejmě s životními podmínkami. Jinak probíhá vývoj u mladistvého, který v 16 letech je přijat do pracovního poměru či u vysokoškoláků, kteří zakončují profesionální přípravu a získávají diplom ve 24 letech (Kovaříková, Heřmanová, 2000, s 31).

1.5.1.3 Sociální role dospívajícího

Sociální role pubescenta procházejí v této době proměnou, která je ovlivněna:

- Jeho zevnějškem, který ztrácí vlivem tělesného dospívání dětský habitus, a vyvolává tak jiné reakce než dříve.
- Jeho tendencí k emancipaci ze závislosti na rodině, což vede ke změně chování dospívajícího.

Pubescent odmítá podřízenou roli, resp. odmítá demonstrovanou formální nadřazenost autorit, jako jsou rodiče a učitelé. Je k nim kritický a je ochoten jim přiznat autoritativní pozici jenom, když je přesvědčen, že si ji zaslouží. Pubescent neakceptuje názory a rozhodnutí autority zcela bezvýhradně, jako činí mladší děti, ale přemýšlí o nich (a hlavně diskutuje). Vzhledem k tomu, že umí uvažovat i o jiných možnostech, tak je hledá. Pokud možno takové, které se od názoru autority odlišují. Nekonečná polemika s názory dospělých, např. s rodiči, jej uspokojuje, protože potvrzuje hodnotu jeho vlastních schopností. Dohadování s autoritou a demonstrace jejího odmítání je typickým znakem puberty. Pubescent ovšem neútočí na autoritu, aby ji zlikvidoval, ale aby se jí stal sám. Tím, že dospělým dokáže úspěšně oponovat a logicky argumentovat, dosahuje

potřebného pocitu jistoty, že se jim dokáže vyrovnat. Diskuze s odpovídajícím partnerem je pro pubescenta tréninkem vlastních schopností a možností prokázat svoje kvality. Podobná debata má stejný subjektivní smysl jako soupeření ve sportu nebo v čemkoliv jiném.

Pubescent je k dospělým netolerantní. Jeho lpění na rigidním dodržování pravidel a důraz na absolutní spravedlnost může mít, kromě uspokojení potřeby jistoty, ještě další smysl: pubescent vyžaduje rovnoprávnost. Rovnoprávnost se projevuje i v tom, že určitá pravidla musí dodržovat všichni, a ne jenom děti v podřízeném postavení. Tato tendence může být silnější, jestliže funguje zároveň jako obranný mechanismus v situaci ohrožení sebeúcty, kterou dospělí posilují kritikou chování pubescenta (často oprávněnou).

Odsuzování dospělých nebývá větší než kritičnost k vrstevníkům, ale bývá nápadnější, protože je vývojově novým, dosud sociálně tabuizovaným projevem. Často ani není větší než sebekritičnost, o níž ovšem nemusí dospělí vůbec vědět, protože je pouze vnitřní záležitostí jedince, a vědí o ní nanejvýš jeho nejbližší kamarádi. Důvodem je potřeba uchovat si sebeúctu alespoň navenek. Proto není možné přiznat svoje, byť i uvědomělé nedostatky a pocity nejistoty. Není to únosné v situaci interakce s dospělým, který si dosud udržuje nadřazenou roli a pubescent s ním bojuje o uznání. Je zde riziko, že by mohl takovou informaci zneužít a pokořit jej. (Přesněji řečeno: pubescent si myslí, že by to dospělý učinil (Vágnerová, 2000b, s. 229, 230).

V dospívání se obecně zvyšuje vliv vrstevnické skupiny. Kamarádi slouží jako referenční model dokonce i ve vztahu k vlastní roli v rodině. Pubescent srovnává své možnosti v rodině s pozicí, jakou mají ostatní. Pokud zjistí, že je na tom hůř, pak bez milosti zvýší tak na rodiče, aby mu dovolili totéž. Tlak na konformitu je v tomto případě výrazem potřeby nezískat horší pozici než ostatní, protože i tím se potvrzuje další přiblížení vytoužené nezávislosti, která přináší větší prestiž.

Role, kterou dospívající získá ve vrstevnické skupině, má pro jeho identitu velký zájem. Aby zde získal dobrou pozici, je schopen udělat mnohé. Konformita je daná potřebou být skupinou pozitivně přijat, mít zde své místo a možnost se definovat prestižní skupinovou příslušností (tj. skupinovou identitou). Rodiče mívají v této době pocit nevědky, protože dítěti mnohdy více záleží na tom, co řeknou kamarádi, než na jejich názorech a pocitech. Takovým způsobem se projevuje potřeba zmenšit závislost na rodině, která se pubescentovi zdá příliš omezující. Po určité přechodné době se vztahy mezi rodiči

a dítětem zase zlepší, protože už nebude důvod si svou soběstačnost vymezovat negativně, odmítáním. Čím bude dospívající jistější a vyrovnanější, tím méně křečovitosti a netolerance bude projevovat (Vágnerová, 2000b, s. 230,231).

1.6 Dětský domov a Dětský domov se školou

Dětský domov (DD)

1. Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.
2. Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.
3. Do dětského domova mohou být umísťováni děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.

Dětský domov se školou (DDŠ)

1. Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti
 - ✓ s nařízenou ústavní výchovou,
 - a. mají-li závažné poruchy chování, nebo
 - b. které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, nebo
 - ✓ s uloženou ochrannou výchovou,
 - ✓ jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b), a jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jež není součástí dětského domova se školou.
2. Dětské domovy se školou lze zřizovat odděleně pro děti podle odstavce 1 nebo se v nich zřizují rodinné skupiny odděleně pro děti podle odstavce 1.
3. Výjimky z ustanovení odstavce 2 může udělit ministerstvo.
4. Do dětského domova se školou mohou být umísťováni děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

5. Pokud v průběhu povinné školní docházky pominuly důvody pro zařazení dítěte do školy zřízené při dětském domově, je dítě na základě žádosti ředitele dětského domova se školou zařazeno do školy, která není součástí dětského domova se školou.
6. Nemůže-li se dítě po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

Rodinná skupina je základní organizační jednotkou v dětském domově a v dětském domově se školou. Tvoří ji

- a) v dětském domově nejméně 6 a nejvíce 8 dětí,
- b) v dětském domově se školou nejméně 5 a nejvíce 8 dětí,

zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny; výjimečně je možné zařadit je do různých rodinných skupin, zejména z výchovných, vzdělávacích nebo zdravotních důvodů.

V dětském domově lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. V dětském domově se školou lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. Děti se do rodinných skupin zařazují se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby. (Zákon o výkonu ústavní a ochranné výchovy ve školních zařízeních..., 2005).

2 Praktické zpracování problematiky

2.1 Cíl praktické části a účel průzkumu

Zmapovat problematiku agresivity a šikany u klientů v zařízeních s nařízenou ústavní a ochranou výchovou.

2.2 Stanovení předpokladů nebo otázek průzkumu

Lze předpokládat, že přibližně 30% respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy se setkala se šikanou nebo agresivními projevy.

Lze předpokládat, že větší podíl respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy, kteří se setkali s agresivitou nebo šikanou bude z DDŠ, než-li z DD.

Lze předpokládat, že přibližně 10% respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy se stalo obětí šikany.

2.3 Použité metody

K získání potřebných údajů jsme využili empirickou metodu výzkumu a zároveň metodu k získávání údajů a dat – **metodu dotazníku**. Otázky v dotazníku byly koncipovány formou otevřených a uzavřených otázek, či-li se jednalo o nestandardizovaný dotazník. Dotazník jsme použili k získání co největšího množství údajů od jednotlivých respondentů. Upravili jsme jej pro respondenty, kterým byl určen (pro děti a mládež ve věku 12 – 18 let), proto jsme si dovolili použít tykáni. V úvodu jsme popsali jasné instrukce, tedy čas pro vyplnění a způsob, jakým bude dotazník vyplňován. K lepšímu pochopení problematiky šikany ze strany respondentů byla uvedena i krátká a výstižná definice šikany. Upozornili jsme i na další úskalí „Pokud si nebudeš s čímkoliv vědět rady, tak se přihlaš.“, „Vyplňuj dotazník pravdivě.“, „Nepodepisuj se.“ S předešlých řádků je již tedy jasné, že šlo o dotazník anonymní.

Kromě dat, které jsme získali položenými otázkami, jsme se zajímali i o podíl děvčat a chlapců a jejich věk.

Otázky byly pokládány tak, abychom mohli zjistit zda-li se nám potvrdí předpoklady, které nás vedli k průzkumu samotnému. Tedy jestli větší podíl šikany bude

v Dětském domově se školou, nebo že maximálně 10% dětí v zařízeních nařízené ústavní výchovy se stalo obětí šikany, či že maximálně 30% respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy se setkala se šikanou nebo agresivními projevy.

Během průzkumu jsme zjistili další velmi cenné informace, které uvedeme také. (Viz Seznam příloh: Příloha č. 1. vzorový dotazník).

2.4 Popis zkoumaného vzorku

Průzkum jsme provedli ve dvou zařízeních Šluknovského výběžku. Konkrétně v nejsevernějším Dětském domově v Lipové u Šluknova a v Dětském domově se školou v Jiříkově. Obě zařízení jsou totožná v tom, že jde o klidné, v případě Lipové vesnické zařízení a u Jiříkova malé městečko. Domovy jsou od sebe vzdálené cca 20 km. Předpokládá se tedy nízký výskyt sociálně patologických jevů, ke kterým bezesporu šikana a agresivita patří také.

Co se týká velikosti průzkumného vzorku, tak nám šlo o srovnání dvaceti pěti respondentů z obou zařízení (tedy padesát dotazovaných celkem).

Věkovou hranicí, na kterou jsme se zaměřili, bylo, jak je již patrné z názvu práce dospívání. V našem případě šlo o děti a mládež ve věku 12 – 17 let. Jednalo se o dívky a chlapce. V dětském domově dívky převažovaly o jednoho respondenta (13:12). V dětském domově se školou byla drtivá část respondentů chlapců (21:4) viz kapitola 2.5 grafy 1. a 2.

2.4.1 Popis zařízení a klientů Dětského domova v Lipové u Šluknova

Jak již bylo zmíněno, Dětský domov Lipová u Šluknova, je nejsevernějším dětským domovem v České republice. Leží ve Šluknovském výběžku v Ústeckém kraji a okrese Děčín.

Dětský domov je umístěn v centru klidné příhraniční (hranice ze SRN) obce Lipová. Jedná se o komplex tří budov. Jde o hlavní budovu, kde sídlí 5. rodinných skupin a dva rodinné domky, kde sídlí další dvě skupiny. Dětský domov je samostatným zařízením, které je příspěvkovou organizací. Zřizovatelem dětského domova je Ústecký

kraj. Nadřízeným zařízením domova je Dětský diagnostický ústav v Liberci. Statutárním orgánem je ředitel domova PhDr. Mgr. Leoš Moravec.

Poslání – Dětský domov v Lipové se snaží poskytnout svým klientům (dětem) klidné a spokojené dětství, jako by tomu bylo v běžně fungující rodině.

Cílem je připravit klienty do budoucího nelehkého samostatného života.

Kapacita tohoto zařízení je určena pro padesát šest klientů. Jedná se o většinou o děti handicapované s různým druhem poruch. Často jde o děti s narušeným chováním závadového typu – toulání, drobné krádeže, záškoláctví, lhaní, agresivní chování, vzdorovitost aj. U dětí se objevuje sociální oligofrenie, citová deprivace i lehká a středně těžká mentální retardace. Několik dětí v domově trpí nedoslýchavostí. Objevují se zrakové a řečové vady. Je zde i řada klientů se specifickými poruchami učení a ADHD.

Cílová skupina klientů: děti ve věku od tří do osmnácti let. Pokud se klient připravuje na samostatné povolání a jde o bezproblémového klienta, je mu umožněn pobyt podle zákona do 26 let. (momentálně jsou v DD dvě děvčata starší 18 let věku).

Jde o klienty s nařízenou ústavní výchovou dle zákona 109/2002 Sb. O přidělení do zařízení rozhoduje nadřízené zařízení a tím je Dětský diagnostický ústav v Liberci. (viz seznam příloh číslo 1, 2, 3, 4 a fotografie budov Dětského domova v Lipové)

2.4.2 Popis zařízení a klientů Dětského domova se školou Jiříkově

Dětský domov se školou Jiříkov je geologicky situován stejně jako Dětský domov v Lipové ve Šluknovském výběžku, Ústeckém kraji a okrese Děčín.

Jedná se o dětský domov pro klienty s nařízenou ústavní a uloženou ochranou výchovou a se souhlasem Dětského diagnostického ústavu v Liberci i pro děti s předběžným zařízením podle zákona 109/2002 sb.

Dětský domov je umístěn v centru malého příhraničního města Jiříkov. Jedná se o komplex budov – (dětský domov, škola, školní jídelna). Dětský domov se školou je samostatným zařízením. Zřizovatelem zařízení je MŠMT (ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy). Statutárním orgánem je ředitel domova Mgr. Dušan Šimonka.

Komplex budov je mezi sebou vzájemně propojen. V jedné části je dětský domov, kanceláře vedoucích pracovníků výchovy a ředitele, služebny vychovatelů, kancelář sociální pracovníce a samozřejmě rodinné skupiny, kterých je v zařízení celkem šest. Dále následuje kuchyň a jídelna. V budově je také škola, což je zřejmé již z názvu, kde je patřičné zázemí pro učitele (sborovna a kabinety) a pro žáky třídy a tělocvična.

Posláním je porozumět každému klientovi a pokusit se ho přivést na správnou cestu.

Cílem je předcházet sociálně patologickým jevům.

Kapacita tohoto zařízení je určena pro čtyřicet osm klientů. Během prázdnin se počet dětí stále mění, jelikož klienti přecházejí do výchovných ústavů a naopak přicházejí z rodin, či dětských domovů.

- Jde o klienty s poruchami chování,
- jedince s psychickými a psychiatrickými potížemi,
- a také o děti, které neuspěly vzhledem k svému chování v dětských domovech.

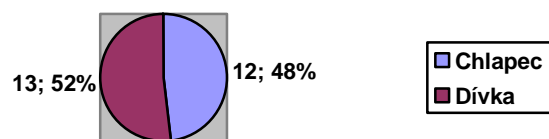
Většina klientů je podobně jako v Dětském domově v Lipové handicapována. Výčet handicapů a poruch je stejný, objevují se zde však závažnější poruchy chování a častější jsou i psychické a psychiatrické potíže klientů.

Cílová skupina klientů: děti ve věku od šesti do patnácti let. Po uplynutí tohoto období jsou klienti většinou umisťováni do výchovných ústavů. Jen malé (velmi malé) procento se vrací zpět do svých rodin. Jde o klienty s nařízenou ústavní výchovou, či uloženou ochranou výchovou dle zákona 109/2002 Sb. (*viz seznam příloh číslo.5,6,7a fotografie budov Dětského domova se školou Jiříkov*)

2.5 Získaná data a jejich interpretace

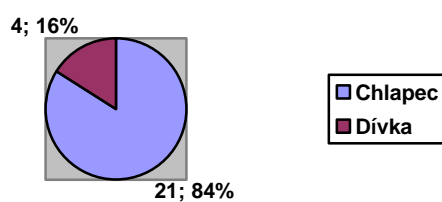
Mezi údaje, které byly předmětem zkoumání, byl i věk respondentů. V Dětském domově v Lipové převažovala děvčata. V Dětském domově se školou v Jiříkově tomu bylo naopak (*viz grafy 1 a 2*).

Pohlaví respondentů DD Lipová u Šluknova



1 Graf: pohlaví respondentů DD Lipová

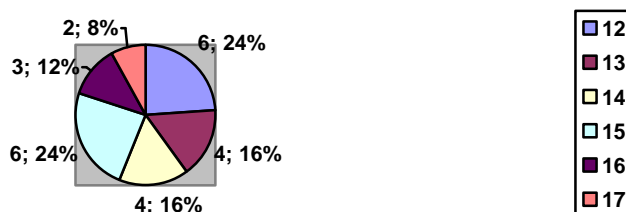
Pohlaví respondentů DDŠ Jiřikov



2 Graf: věk respondentů DDŠ Jiřikov

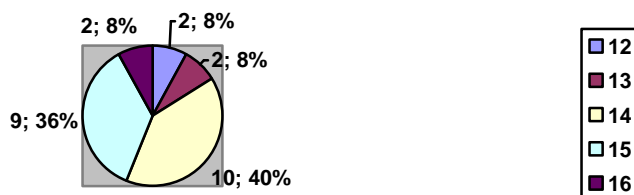
Dalším velmi důležitým údajem bylo zjištění věkové hranice jednotlivých respondentů zařízení, kde probíhal průzkum formou dotazníku (viz grafy 3 a 4).

Věk respondentů DD Lipová



3: Graf - věk respondentů DD Lipová

Věk respondentů DDŠ Jiříkov

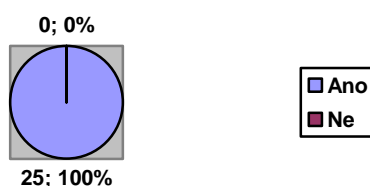


4: Graf - věk respondentů DDŠ Jiříkov

Nyní se budeme zabývat vyhodnocováním jednotlivých odpovědí respondentů.

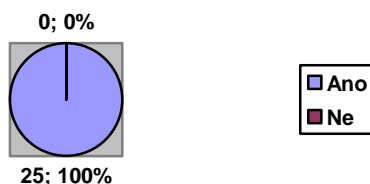
Odpovědi všech respondentů na 1.otázku nejsou příliš překvapivé, jelikož v dnešní době se velmi často o šikaně mluví a v obou zařízeních působí i preventisté, zabývající se tímto sociálně patologickým jevem (viz grafy 5 a 6).

DD 1.Otázka: Slyšel(a) jsi někdy slovo šikana?



5 Graf: 1. otázka DD

DDŠ 1. Otázka: Slyšel(a) jsi někdy slovo šikana?

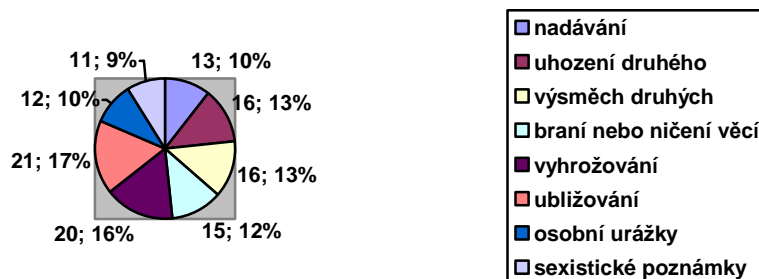


6 Graf: 1 otázka DDŠ

Většina oslovených považuje za šikanu ubližování a vyhrožování, dále výsměch druhých, uhození druhého a ničení a braní věcí, dále následuje nadávání, sexistické poznámky a osobní urážky (viz grafy 7. a 8).

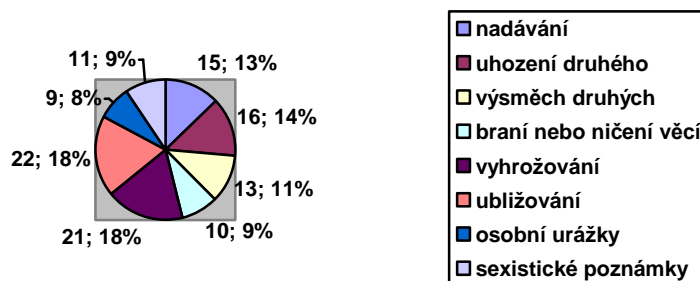
Ublíživání a vyhrožování bývá i nejčastější odpovědí, i pokud jde o bezprostřední otázku během běžného rozhovoru s tázaným.

DD 2. Otázka: Co považuješ za šikanu?



7 Graf: 2. otázka DD

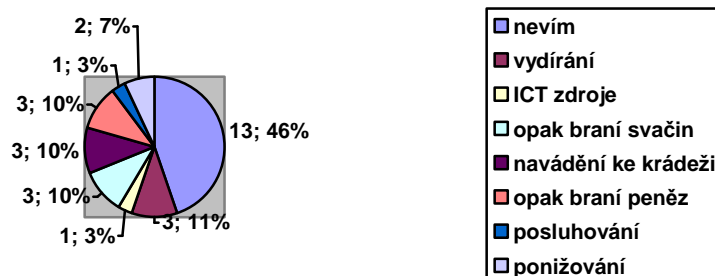
DDŠ 2. Otázka: Co považuješ za šikanu?



8 Graf: 2 otázka DD

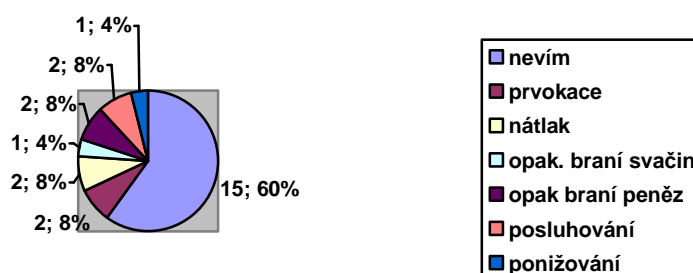
I přesto, že velká část respondentů na třetí otázku nedokázala odpovědět, našly se některé velmi zajímavé odpovědi a je vidět, že děti opravdu o problematice přemýšlely (viz grafy 9 a 10).

DD 3. Otázka: Co dalšího považuješ za šikanu?



9 Graf: 3. otázka DD

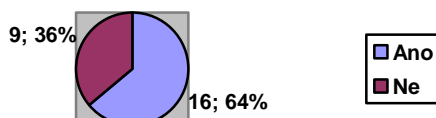
DDŠ 3. Otázka: Co dalšího považuješ za šikanu?



10 Graf: 3. otázka DDŠ

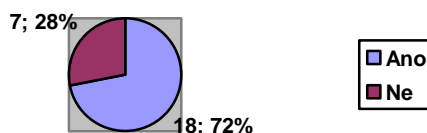
Se šikanou se ve svém životě setkala početná část respondentů jak z dětského domova (64% z dotazovaných), tak i z dětského domova se školou (72% dotazovaných). Tento výsledek rozporuje předpoklad přibližně 30%, ale poukazuje na skutečnost, že větší zkušenost mají se šikanou klienti DDŠ (viz grafy 11 a 12).

DD 4. Otázka: Setkal(a) jsi se se šikanou?



11 Graf: 4. otázka DD

DDŠ 4. Otázka: Setkal(a) jsi se se šikanou?

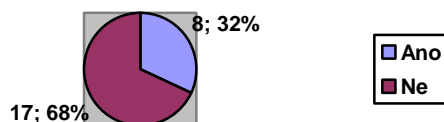


12 Graf: 4. otázka DDŠ

U této otázky se naopak předpoklad potvrdil, jelikož předpoklad byl, že se setká se šikanou přibližně 30% respondentů s nařízenou ústavní výchovou. U dětského domova v Lipové u Šluknova se setkalo přímo v domově se šikanou 32% dotazovaných, což koresponduje s již zmíněným předpokladem. Navíc zde došlo k vyplnění dalšího předpokladu, že větší podíl šikany se objevil v Dětském domově se školou v Jiřkově

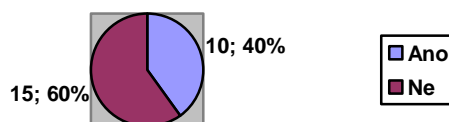
oproti dětskému domovu v Lipové u Šluknova (32% Lipová X 40% Jiříko viz grafy 13 a 14).

DD 5. Otázka: Setkal(a) jsi se se šikanováním v Tvém domově?



13 Graf: 5. otázka DD

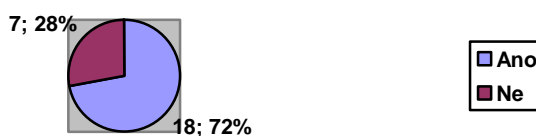
DDŠ 5. Otázka: Setkal(a) jsi se se šikanováním v Tvém domově?



14 Graf: 5. otázka DDŠ

Svědkiem nějakého ubližování byla z oslovených respondentů podstatná část. Opět byl ale větší počet oslovených z DDŠ, kde pouze jeden klient nebyl svědkem šikanování /viz grafy 15 a 16/. Více než polovina se ubližovaného zastala (v DDŠ dokonce více než $\frac{3}{4}$), což je velmi příjemné zjištění (viz grafy 17 a 18).

DD 6. Otázka: Byl(a) jsi u toho, když někdo někomu ubližoval úmyslně?



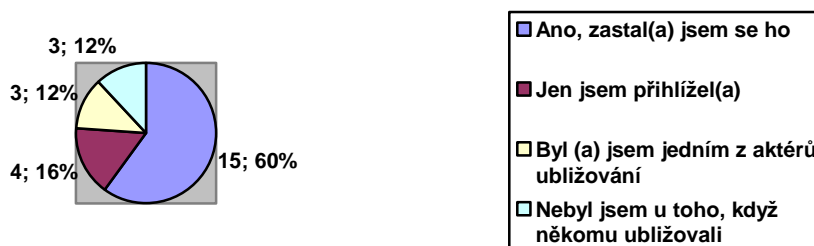
15 Graf: 6. otázka DD

DDŠ 6. Otázka: Byl(a) jsi u toho, když někdo někomu ubližoval úmyslně?



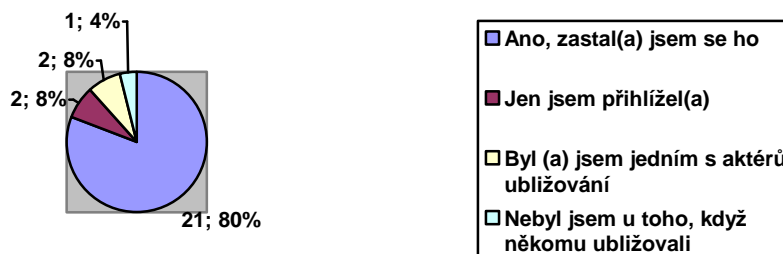
16 Graf: 6. otázka DDŠ

DD 7. Otázka: Zastal(a) jsi se toho, komu ubližoval(i)?



17 Graf: 7. otázka DD

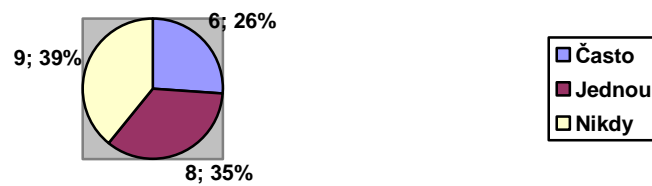
DDŠ 7. Otázka: Zastal(a) jsi se toho, komu ubližoval(i)?



18 Graf: 7. otázka DDŠ

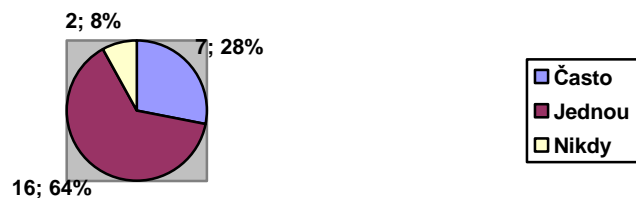
Z průzkumu jde vidět, že dochází i k častému ubližování ze strany dětí (DD – 26% z dotazovaných a DDŠ 28 % respondentů). U neopakovaného ublížení šlo víceméně o vyřizování účtů, kdy byli respondenti vyprovokováni verbálními provokacemi či nadávkami. I v tomto případě je důležité zdůrazňovat, že jde o nesprávné počínání (viz grafy 19 a 20).

DD 8. Otázka: Ublížil(a) jsi někdy někomu?



19 Graf: 8. otázka DD

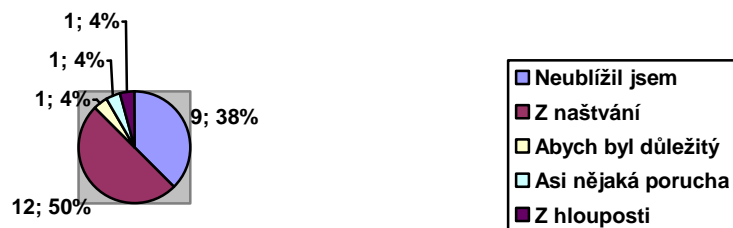
DDŠ 8. Otázka: Ublížil(a) jsi někdy někomu?



20 Graf: 8. Otázka DDŠ

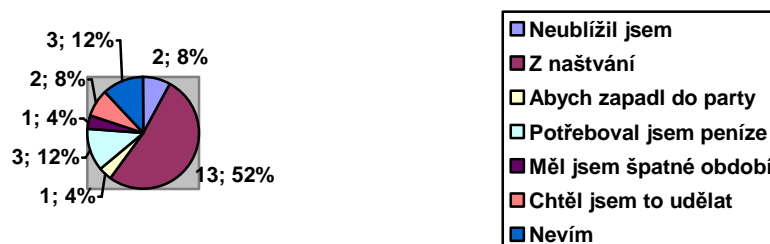
Opět nás zajímal názor dětí, kteří někomu ublížili. Hlavně co je k tomu vedlo. Většina zdůvodnila své počínání, že je dotýčný naštval (provokoval, nadával, vysmíval se mu). Ostatní odpovědi byly po jednom respondentovi – hloupost, pro pocit důležitosti a jeden z respondentů své počínání omlouvá nějakou poruchou (viz grafy 21 a 22).

DD 9. Otázka: Proč jsi to dělal(a), pokud si někoho šikanoval(a)?



21 Graf: 9. otázka DD

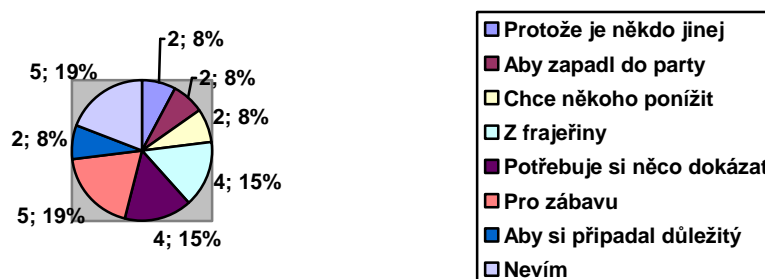
DDŠ 9. Otázka: Proč jsi to dělal(a), pokud si někoho šikanoval(a)?



22 Graf: 9. otázka DDŠ

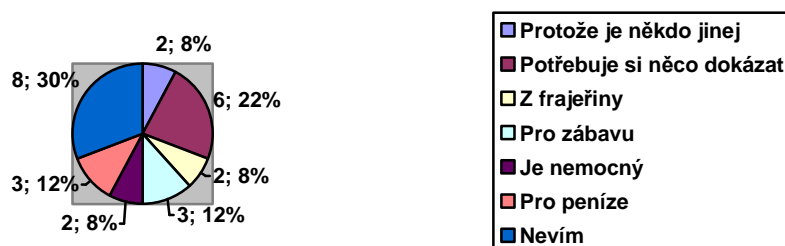
Zajímavé byly také názory oslovených na otázku „Proč někdo někoho šikanoje“?. Některé odpovědi nás i překvapovaly, jelikož bychom je u dětí, se kterými máme možnost pracovat denně, nečekali. Jednalo se například o názor sedmnáctileté dívky z DD Lipová „Zkrátka každej je jinej, a pokud se liší např. velmi dobře prospívá, je důvodem k šikaně těch, kterým se tak dobře nevede.“ Kromě toho, že několik respondentů neumělo na otázku odpovědět, bylo nejčastější odpovědí – pro zábavu, z frajeřiny nebo že si potřebují agresori něco dokázat. Zajímavý byl i názor, že většinou jde o jedince, kterému bylo, či je ubližováno. Ve dvou případech byla jako důvod šikany uvedena nemoc (*klienti ústavních zařízení bývají často v péči dětského psychiatra a jsou medikováni, proto pravděpodobně uvádějí i tento názor, který může být tedy opodstatněný* – viz grafy 23 a 24).

DD 10. Otázka: Napiš, proč někdo někoho šikanoje?



23 Graf : 10. otázka DD

DDŠ 10. Otázka: Napiš, proč někdo někoho šikanuje?

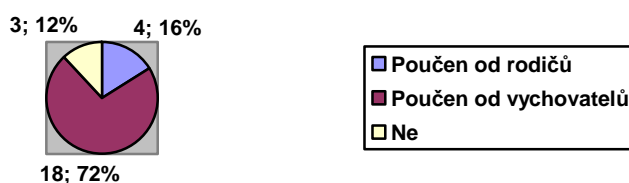


24 Graf: 10. otázka DDŠ

Další otázky průzkumu byly směřované k tomu, zda byl respondent někdy šikanován a zda-li by věděl, co má dělat. Dále jakým způsobem mu bylo ubližováno, kde se šikana odehrála, zda šlo o jednoho nebo více agresorů, kdy byl dotyčný šikanován naposledy, komu to oznámil a zda se problematika řešila. Poslední otázka průzkumu zjišťuje, co si respondenti myslí o těch, kteří úmyslně ubližují druhým.

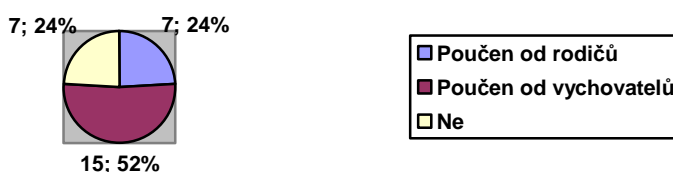
Ve většině případů jsou klienti obou zařízení poučeni od vychovatelů, někteří od rodičů, jak se mají zachovat v případě šikany. V dětském domově by pouze tři klienti nevěděli, co by měli dělat. V DDŠ byl podíl větší, jednalo se o sedm klientů.

DD 11. Otázka: Kdybys byl(a) šikanován(a) věděl(a) bys, co máš dělat?



25 Graf: 11. otázka DD

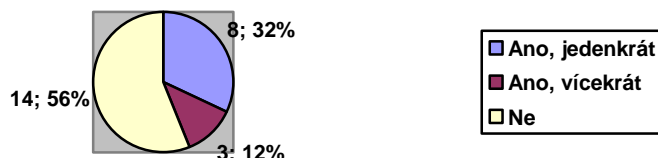
DDŠ 11. Otázka: Kdybys byl(a) někým šikanován(a) věděl(a) bys, co máš dělat?



26 Graf: 11. otázka DDŠ

Během dalšího průzkumu se opět potvrzovalo, že větší zkušenosti se šikanou (jak z pozice oběti, tak agresora) se objevovaly u respondentů z dětského domova se školou oproti klientům z dětského domova. Opakované ubližování, ponižování, či nátlak se objevily více v DDŠ a to u sedmi respondentů oproti třem z DD.

DD 12. Otázka: Myslíš si, že jsi byl(a) šikanován(a)?



27 Graf: 12. otázka DD

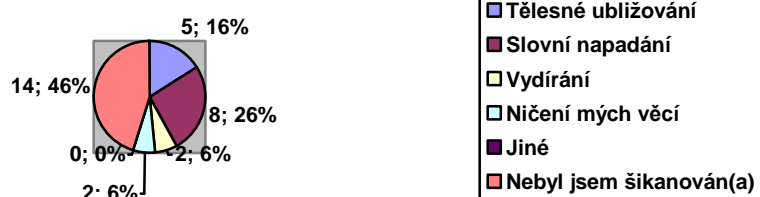
DDŠ 12. Otázka: Myslíš si, že jsi byl(a) šikanován(a)?



28 Graf : 12. Otázka DDŠ

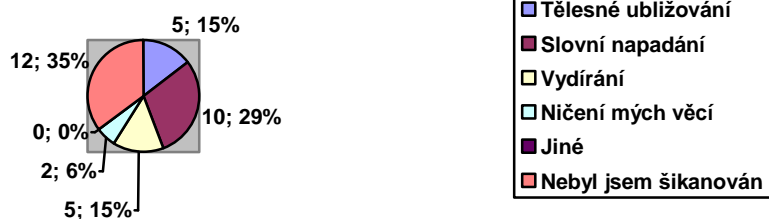
Dotazovaní nejčastěji v odpovědích uváděli slovní napadání (opět je důležité zdůraznit, že děti v ústavních zařízeních i přes vysvětlení, co je šikana, za šikanu považují i šarvátky, či právě slovní napadání, které je oboustranné a v tomto případě je důležité citlivě posoudit, zda jde o šikanu – silnější x slabší). Druhou nejčastější odpovědí bylo tělesné ubližování, vydírání a ničení věcí oběti (viz grafy 29 a 30). Pokud tedy budeme brát za šikanování několikeré ublížení, tak k naplnění předpokladu došlo, jelikož u klientů DD se objevilo opakované ublížení u třech respondentů, což je 12% při předpokladu, že **přibližně 10%** respondentů v zařízeních nařízené ústavní výchovy se stalo obětí šikany. Nejfrekventovanějšími místy, kde je prováděna šikana, jsou škola, zahrada, hřiště a tělocvična. Dále byly děti šikanované na chodbách zařízení, na táboře, na toaletě, či doma u rodičů (viz grafy 31 a 32).

DD 13. Otázka: Pokud jsi byl(a) šikanován(a), tak jakým způsobem?



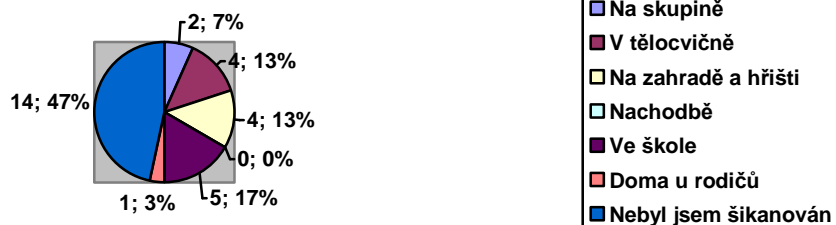
29 Graf: 13. otázka DD

DDŠ 13. Otázka: Pokud jsi byl(a) šikanován(a), tak jakým způsobem?



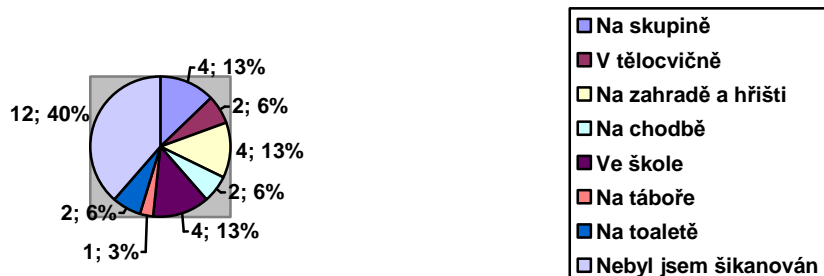
30 Graf: 13. otázka DDŠ

DD 14. Otázka: Pokud jsi byl(a) šikanován(a), tak, kde nejčastěji?



31 Graf: 14. otázka DD

DDŠ 14. Otázka: Pokud jsi byl(a) šikanován(a), tak kde nejčastěji?

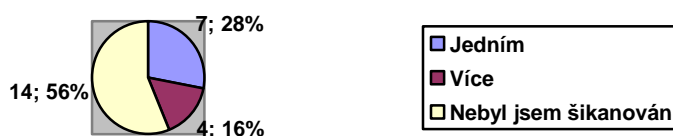


32 Graf: 14. otázka DDŠ

Z průzkumu jsme dále získali informaci, kolika aktéry byli šikanovaní respondenti šikanováni. Odpovědi se v obou zařízeních lišily. Zatímco v Lipové převažovalo šikanování jedním aktérem, tak v Jiřikově to naopak bylo více aktéry (viz grafy 33 a 34).

Také nás zajímalo, kdy bylo případným obětím šikany ubližováno naposledy. V dětském domově byly děti šikanované pouze před delší dobou a to převážně ve svém bydlišti. V dětském domově se školou se objevily případy šikanování ne starší jednoho týdne a dva případy, které nebyly starší víc než jeden měsíc (viz grafy 35 a 36).

DD 15. Otázka: Pokud jsi byl šikanován(a). Bylo to jedním nebo více aktéry?



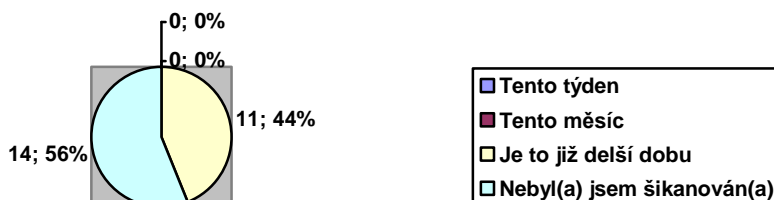
33 Graf: 15. otázka DD

DDŠ 15. Otázka: Pokud jsi byl(a) šikanován(a). Bylo to jedním nebo více aktéry?



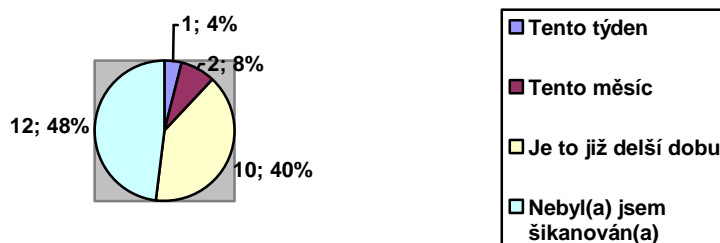
34 Graf: 15. otázka DDŠ

DD 16. Otázka: Kdy jsi byl(a) šikanován(a) naposledy?



35 Graf: 16. otázka DD

DDŠ 16. Otázka: Kdy jsi byl(a) šikanován(a) naposledy?



36 Graf: 16. otázka DDŠ

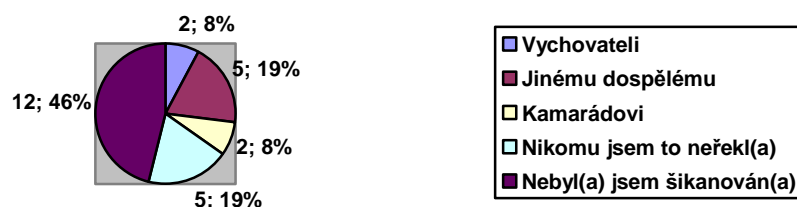
Naším zájmem bylo také zjistit, komu děti skutečnost, že byly šikanovány, oznámily. Ve většině případů šikanovaných klientů v obou zařízeních bohužel došlo k tomu, že nikomu neřekli, že jim bylo ubližováno a tím pádem nemohlo dojít k řešení. Klienti z DD se ve větší míře obraceli na vychovatele. Dotazovaní z DDŠ naopak více důvěřovali jinému dospělému. Došlo i k tomu, že se v této situaci respondenti obraceli na kamarády, což samozřejmě není také příliš šťastné řešení (viz grafy 37a 38). Zajímavé i bylo, zda se šikana řešila, pokud se dotyční o ní zmínili a jaká byla jejich spokojenost s výsledkem šetření (viz grafy 39, 40, 41, a 42).

DD 17. Otázka: Komu si to oznámil(a)?



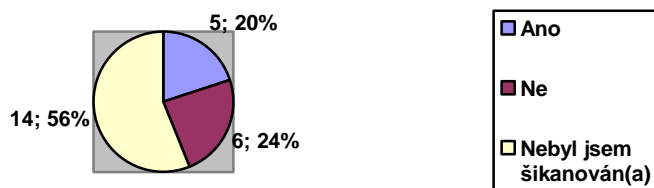
37 Graf: 17. otázka DD

DDŠ 17. Otázka: Komu si to oznámil(a)?



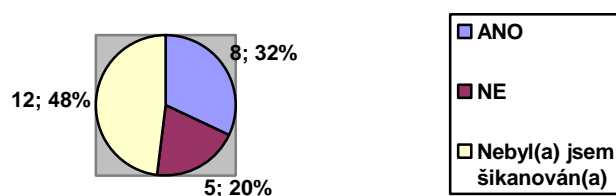
38 Graf: 17. otázka DDŠ

DD 18. Otázka: Řešilo se to?



39 Graf: 18. otázka DD

DDŠ 18. Otázka: Řešilo se to?



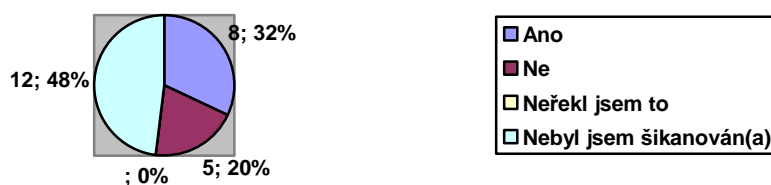
40 Graf: 18. otázka DDŠ

DD 19. Otázka: Byl(a) jsi spokojen(a) s výsledkem šetření?



41 Graf: 19. otázka DD

DDŠ 19. Otázka: Byl(a) jsi spokojen(a) s výsledkem šetření?

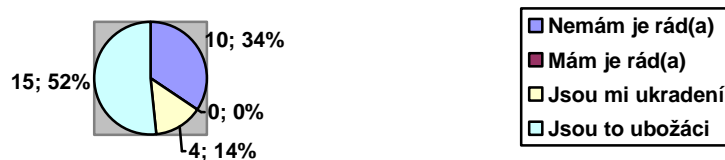


42 Graf : 19. otázka DDŠ

Poslední otázkou v dotazníku jsme chtěli zjistit, jaký mají děti názor na jedince, kteří úmyslně ubližují druhým. Pozitivní byl výsledek, že nikdo z nich nemá agresory rád.

Respondenty je považují za ubožáky, nemají je rádi a několika klientům jsou ukradení (viz grafy 43 a 44).

DD 20. Otázka: Co si myslíš o těch, kteří úmyslně ubližují druhým?



43 Graf: 20. otázka

DDŠ 20. Otázka: Co si myslíš o těch kteří úmyslně ubližují druhým?



44 Graf: 20. otázka DDŠ

3 Závěr

Závěrem bychom chtěli konstatovat, že cíl, který jsme si stanovili – tedy: *Zmapovat problematiku agresivity a šikany u klientů v zařízeních s nařízenou ústavní a ochranou výchovou* byl naplněn. Průzkumem došlo ke srovnání zařízení obou typů. Porovnávali jsme Dětský domov v Lipové a Dětský domov se školou v Jiřkově. Zařízení jsme úmyslně vybrali ve stejných podmínkách, tedy vesnice v případě DD a malé městečko v případě DDS, aby šlo o co nejvíce podobné podmínky.

Většina předpokladů, které jsme si stanovili, bylo potvrzeno. Nepotvrdilo se nám tvrzení, že se se šikanou setkalo přibližně 30% dětí s nařízenou ústavní výchovou. Většinou šlo však o zkušenosti, které měly děti z Dětského domova v Lipové z bydliště, odkud přišly do tohoto zařízení, jelikož přímo v zařízení se setkalo se šikanou 32% respondentů ze zmiňovaného zařízení, což lze brát za naplnění předpokladu (přibližně 30%). Další předpoklad při tvrzení, že šikana je **opakované** ubližování slabším jedincům byl naplněn také, jelikož v Dětském domově v Lipové došlo u tří klientů k opakovanému ublížení ze strany agresorů, tedy k šikaně, což bylo 12% a předpoklad, který jsme si stanovili, byl přibližně 10%.

Při výzkumu jsme zjistili další řadu údajů, které jsme vyhodnotili např. zda dotazovaný někdy někomu ublížil, či byl u toho, když někomu bylo ubližováno.

Neuspokojivé zjištění, které z průzkumu vyplynulo, je řešení problematiky šikany ze strany obětí. Velká část dětí, kterým bylo ubližováno, tento fakt neřekla nikomu, několik málo z nich by to povědělo vychovateli, či jinému dospělému a pár dětí by se svěřilo kamarádovi, což není příliš šťastné řešení.

Z tohoto zjištění pro nás vyplývá, že i když se o problematice mluví a někdy se může zdát, že je to až příliš, tak opakem je pravda. O této problematice je nutné diskutovat dnes a denně. Důležitá je tedy prevence z řad všech pedagogických pracovníků. Nepřehlížet ani drobné náznaky ubližování, i když může jít o legrácky, ale i legrácky mohou být pro někoho příjemné a druhého mohou omezovat. Důležité a potřebné je tedy zaměřit se na problematiku prevence. V první řadě na primární prevenci – vyplnění volného času klientů vhodnými aktivitami, organizovat přednášky z oblasti sociální patologie, dále se zaměříme na krizová místa (cesta do školy, tělocvična, hřiště zahrada

aj.). U sekundární a terciární prevence bude nutné se zaměřit na řešení problematiky v rámci zařízení a u těžších forem této poruchy chování je nutná spolupráce se specialisty – psycholog, dětský psychiatr, speciální pedagog – etoped aj. Také je důležité se zamyslet nad tím, zda to či ono zařízení má prostředky na to zvládnout agresivní poruchy závažného stupně či ne.

4 Navrhované opatření (doporučení)

Jak jsme se již zmínili, důležité je zaměřit se na předcházení šikany a prevenci této poruchy chování, ať již jde o primární, sekundární nebo terciární preventivní opatření.

V každém školském zařízení, tedy i v zařízeních, kde jsme prováděli průzkum, by měl působit proškolený preventista přes agresivitu a šikanu / v obou zařízeních takový pracovník působí/. Nejenom již zmíněný specialista, ale i ostatní pedagogičtí pracovníci by měli vědět, jak se šikanou a agresivitou pracovat a tím pádem, by měli i oni podstupovat pravidelné školení týkající se této problematiky, ale i jiných sociálně patologických jevů. I zdánlivé maličkosti, jako pošťuchování, či výsměch druhému, nenechávat ze strany pedagoga bez povšimnutí. Nebagatelizovat stížnosti dětí, i když může jít o maličkost, ale lepší problém řešit v zárodku, než-li jej nechat přerůst a nebo snad dokonce přehlížet. Snad nejhorší může být dle našeho mínění, když pedagog pomyslně „Přilévá olej do ohně“ a tím nahrává agresorovi (agresorům), aniž by si své počínání uvědomoval. Bohužel u některých pedagogů je i typické shazování dítěte před kolektivem. To je snad to nejhorší, jelikož pedagog si na úkor ponižování žáka (klienta) snaží získat přízeň svěřenců. Důležité je tedy v první řadě, pokud chceme bojovat a tedy i léčit agresivitu a šikanu, mít tým, o který se můžeme opřít.

Co se týče **primárního** opatření, tak bychom navrhovali:

Bezesporu pravidelné přednášky týkající se šikany. K přednáškám bychom využili schopností pedagogů (již zmíněné proškolení v tomto směru), dále proškoleného specialistu, který by s dětmi hovořil na toto téma a prováděl s klienty sociometrické testy. Při těchto rozhovorech, je důležité vysvětlovat, co je **šikana**, jelikož se velice často stává, že děti nepřiměřeně využívají tento termín, aniž by vlastně věděly, o co jde. Upozorňovat i na následky šikany pro oběť, protože může jít o následky, které si oběť šikany nese celý život a agresor vlastně také, jelikož pokud se problematika neřeší, tak může sklouznout k trestné činnosti. Dalším prostředkem může být i využití dramatizace ke ztvárnění šikany a agresivity, či shlédnutí filmu na dané téma s výkladem a rozбором situací. Další možností jsou přednášky, které by zajišťoval pracovník prevence (např. s Policií ČR, státním zástupcem, psychologem, speciálním pedagogem – etopedem, pracovníkem probační a mediační služby, sociálními pracovníky a kurátory OSPOD).

Dále je nutné se zaměřit na vyplnění volného času, jelikož „*Kdo si hraje, nezlobí*“. Je důležité smysluplně vyplnit klientům volný čas aktivitami tak, aby nesklouzli k závadovému chování. Uvědomujeme si, že agresivní poruchy jsou poruchou, ale nasměrováním k činnosti, která klienta baví a dělá mu radost, může potlačit jeho agresivní chování. V případě určitých činností se může např. agresor doslova vybit / fyzická práce, či hry náročnější na fyzickou zdatnost/. Při soutěžích, hrách a činnostech vyžadujících fyzickou zdatnost, je nutné posoudit, zda jde o vhodnou činnost, když víme o dítěti, které je šikanované ve skupině a je fyzicky slabší a mohlo by dojít k výsměchu.

Dalším preventivním opatřením je zaměření se na místa, kde by mohlo docházet k šikanování (škola, cesta ze školy, tělocvična, hřiště, zahrada, chodby, toalety, sprchy a.j.).

Co se týče **sekundárního** opatření, tak bychom navrhovali:

Určitě bychom do tohoto opatření zahrnuli veškerá opatření, která jsme zmiňovali v primární prevenci. Dále bychom navrhovali kromě komunitních rozhovorů s celou skupinou i individuální pomoc oběti. Kromě rozhovorů na toto téma s pedagogem, který je prvním článkem krizového scénáře a tedy i prvním poradcem v tomto problému, bychom doporučili také využití specialistů (psycholog, psychiatr). Samozřejmě naším cílem bude řešit i jedince (skupinu), který se dopustil šikanování a využijeme také možné prostředky k nápravě jedince dle míry závažnosti skutku, kterého se dopustil vůči tomu, komu ubližoval. Opět bychom kromě schopností pedagogů a pracovníka prevence šikany a agresivity využili specialistů (psycholog, psychiatr). U agresorů bychom navrhovali i zvýšit frekvenci přednášek o šikaně.

Co se týče **terciárního** opatření, tak bychom navrhovali:

U zařízení s nařízenou ústavní výchovou především zvážit, zda má zařízení dostatečné prostředky k výchově agresora. Zda by nebylo vhodnější tohoto klienta přemístit do jiného výchovného zařízení s přísnějším režimem (DDŠ, či VÚ), pokud nebylo již toto přesunutí navrženo jinou institucí např. soudem na základě soudního rozhodnutí. Zde je již nezbytně nutná spolupráce se specialisty (psycholog, psychiatr, policie, školní poradenství). U obětí je případná spolupráce ze specialisty také nezbytně

nutná ke zlepšení jejich psychických stavů ze šikanování, které se mohou přejít k úzkosti nebo traumatu.

Nutné je tedy mít neustále oči otevřené a nezavírat je před problémy. Problémy je nutné v každém případě řešit a hlavně pracovat s dětmi tak, aby si k nám našly cestu, důvěřovaly nám a nebály se nám svěřit a požádat v případě potřeby o radu či pomoc.

5 Seznam použitých zdrojů

- DOUBRAVA, Lukáš. Nejdůležitější je vnímat i drobné projevy šikany. *Učitelské noviny*, 2006, roč. 109, č. 32, s. 13. ISSN 0139-5718.
- FISCHER, Slavomil, ŠKODA, Jiří. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.
- KOVAŘÍKOVÁ, Marie, HEŘMANOVÁ, Vladislava. *Úvod do psychologie*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2000.
- KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
- LA SALA, Zdeňka. Šikanování žáci potřebují pomoc. *Školství*, 2006, roč. 14, č. 30, s. 9. ISSN 0862-9641.
- MINIMALIZACE ŠIKANY. *Co je to kyberšikana?*. [online]. 2011. [cit.2011-01-12]. Dostupné na Internetu: <http://www.minimalizacesikany.cz/files/publicita/brozura_nadace_o2_nahled.pdf>.
- MŠMT ČR. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* [online]. Praha: 2000. [cit.2010-10-27]. Dostupné na Internetu: <http://www.sikana.org/clanky_soubory/metodpokyn.html>.
- NADACE 02. *Minimalizace šikany – shrnutí pilotního projektu 2005 – 2007 informační a propagační brožurka*. 1. vyd. Liberec: Irbis, 2008.
- PEŠATOVÁ Ilona. *Vybrané kapitoly z etopedie: Idíl Klasifikace a diagnostika poruch chování*. 2. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. ISBN 80-7372-087-6.
- ŘÍČAN a spol.. *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém – Sborník příspěvků z konference*. 1. vyd. Brno: Tribun, 2009. ISBN 978-80-7399-857-8.
- ŘÍČAN Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 2.vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profes : variabilita, a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000a. ISBN 80-7178-496-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000b. ISBN 80-7178-308-0.
- Zákon č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve změně pozdějších předpisů, a další související zákony.*

6 Seznam příloh

1. Příloha č. 1: Vzorový dotazník k zmapování šikany v DD Lipová a DDŠ v Jiříkově
2. Příloha č. 2: Hlavní budova Dětský domov Lipová u Šluknova
3. Příloha č. 3: Domek 1. rodinná skupina Dětský domov Lipová u Šluknova
4. Příloha č. 4: Domek 2. rodinná skupina Dětský domov Lipová u Šluknova
5. Příloha č. 5: Komplex budov Dětský domov se školou v Jiříkově
6. Příloha č. 6: Budova Dětského domova se školou v Jiříkově
7. Příloha č. 7: Budova školy Dětský domov se školou v Jiříkově

Přílohy

Příloha č. 1: Vzorový dotazník k zmapování šikany v DD Lipová a DDŠ v Jiřínkově

Ahoj, předkládám Ti dotazník, kterým bych rád zjistil, co víš o problematice šikany a zda-li máš nějaké zkušenosti se šikanou.

Čas na vyplnění dotazníku budeš mít 45 minut. U většiny otázek bude stačit zakroužkovat odpovědi. U některých otázek bude potřeba napsat odpověď písemně.

- ❖ Pokud si nebudeš s čímkoliv vědět rady, tak se přihlaš.
- ❖ Snaž se prosím vyplňovat dotazník pravdivě.
- ❖ Nepodepisuj se, pouze zaškrtni, jestli si chlapec nebo dívka.

Děkuji Ti za vyplnění dotazníku.

Student Technické univerzity v Liberci obor Speciální pedagogika pro vychovatele –
Josef Varga

Pohlaví: Chlapec ☐ Dívka ☐

1. Slyšel(a) jsi někdy slovo šikana?

- a) Ano
- b) Ne

2. Co považuješ za šikanu?

- a) Nadávání
- b) Uhození druhého
- c) Výsměch druhých
- d) Braní nebo ničení věcí druhého
- e) Vyhrožování
- f) Ubližování
- g) Osobní urážky
- h) Sexistické poznámky na tvou adresu

3. Co dalšího považuješ za šikanu?

4. Setkal(a) jsi se šikanou?

- a) Ano
- b) Ne

5. Setkal(a) jsi se se šikanováním v Tvém domově?

- a) Ano
- b) Ne

6. Byl(a) jsi u toho, když někdo někomu ubližoval(i) úmyslně?

- a) Ano
- b) Ne

7. Zastal(a) jsi se toho, komu ubližoval(i)?

- a) Ano, zastal(a) jsem se ho
- b) Jen jsem přihlížel(a)
- c) Byl(a) jsem jedním z aktérů ubližování

8. Ublížil(a) jsi někdy někomu?

- a) Ano často
- b) Ano jednou
- c) Ne, nikdy

9. Proč jsi to dělal(a), pokud si někoho šikanoval(a)?

10. Napiš, proč někdo někoho šikanoje?

11. Kdybys byl(a) někým šikanován(a), věděl(a) bys co máš dělat?

- a) Ano jsem poučen(a) od rodičů
- b) Ano jsem poučen(a) od vychovatelů
- c) Ne

12. Myslíš si, že jsi byl(a) šikanován(a)?

- a) Ano, jedenkrát
- b) Ano, vícekrát
- c) Ne

13. Pokud jsi byl(a) šikanován(a), tak jakým způsobem?

- a) Tělesné ubližování
- b) Slovní napadání
- c) Vydírání
- d) Ničení mých věcí
- e) Jiné_____
- f) Nebyl(a) jsem šikanován(a)

14. Pokud jsi byl(a) šikanován(a), tak kde nejčastěji?

- a) Na skupině
- b) V tělocvičně
- c) Na zahradě a hřišti
- d) Na chodbě
- e) Jinde_____
- f) Nebyl(a) jsem šikanován(a)

15. Pokud jsi byl(a) šikanován(a), bylo to jedním nebo více aktéry?

- a) Jedním
- b) Více
- c) Nebyl(a) jsem šikanován(a)

16. Kdy jsi byl(a) šikanován(a) naposledy?

- a) Tento týden
- b) Tento měsíc
- c) Je to již delší dobu
- d) Nebyl(a) jsem šikanován(a)

17. Komu si to oznámil(a)?

- a) Vychovateli
- b) Jinému dospělému, kterému důvěřuji
- c) Kamarádovi
- d) Nikomu jsem to neřekl
- e) Nebyl(a) jsem šikanován(a)

18. Řešilo se to?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Neřešeno neřekl(a) jsem to
- d) Nebyl(a) jsem šikanován(a)

19. Byl(a) si spokojen(a) s výsledkem šetření?

- a) Ano
- b) Ne
- c) Neřešeno neřekl(a) jsem to
- d) Nebyl(a) jsem šikanován(a)

20. Co si myslíš o těch, kteří úmyslně ubližují druhým?

- a) Nemám je rád(a)
- b) Mám je rád(a)
- c) Jsou mi ukradení
- d) Jsou to ubožáci

Příloha č. 2: Hlavní budova Dětský domov Lipová u Šluknova



Příloha č. 3: Domek 1. rodinná skupina Dětský domov Lipová u Šluknova



Příloha č. 4: Domek 2. rodinná skupina Dětský domov Lipová u Šluknova



Příloha č. 5: Komplex budov Dětský domov se školou v Jiříkově



Příloha č. 6: Budova Dětského domova se školou v Jiříkově



Příloha č. 7: Budova školy Dětský domov se školou v Jiříkově

